

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

ПРОГРАМА

КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ ІЗ ПСИХОЛОГІЇ

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 Психологія

ОП «Психологія»

ОС «Бакалавр»

Семестр: 8

Форма навчання: денна, заочна

Глухів 2024

Програму складено на основі: Стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія (затвердженого та введеного в дію наказом Міністерством освіти і науки України від 24.04.2019 року № 565) та змін до Стандарту, затверджених наказами Міністерства освіти і науки України № 1583 від 29.12.2023 р., № 842 від 13.06.2024 р., Професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти», затвердженого наказом Мінекономіки № 2425 від 24.12.2020 р., Професійного стандарту «Практичний психолог (соціальна сфера)», затвердженого наказом Мінекономіки № 211 від 03.02.2021 р., освітньо-професійної програми «Психологія», навчального плану підготовки бакалаврів спеціальності 053 Психологія Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Укладачі програми:

Ніна ІЛЬІНА, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту

(підпис)

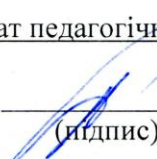
Інга ПОЛІЛУЄВА, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту

(підпис)

ЗАТВЕРДЖЕНО

кафедрою педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту
протокол від «27» серпня 2024 року №1

Завідувач кафедри Павло БІЛІЧЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент

(підпис)

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою ННІ Педагогіки і психології
протокол від «28» серпня 2024 року № 7

Голова вченої ради ННІ Педагогіки і психології Андрій ШЕРУДИЛО, кандидат педагогічних наук, доцент

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньої програми Інга ПОЛІЛУЄВА, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту

(підпис)

ПЕРЕДМОВА

Програму комплексного кваліфікаційного іспиту із психології складено для випускників за ОС «Бакалавр» галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія, ОП «Психологія»

Атестаційний екзамен є системною підсумковою формою контролю навчальної успішності студентів, яка публічно встановлює в них реальний стан професійної готовності до виконання професійної діяльності та публічно визначає відповідні професійні перспективи. Це публічний теоретико-практичний професійний самозвіт перед собою, а також аналогічний звіт перед викладачами, своїм навчальним закладом у цілому, родиною, ровесниками, громадянами України та Україною. Такий самозвіт і звіт передбачає максимальне напруження особистих фізичних та інтелектуальних ресурсів, рівня домагань, прагнення до успіху в контексті максимального самовияву наявного та потенційного особистісного та професійного розвитку. Це своєрідний професійний захист і водночас самопрезентація стартового професійного життєвого шляху в нинішніх складних часто несприятливих соціально-економічних і навчально-виховних реаліях педагогічного повсякдення. Це також синтез елементів різнопланового психологічного знання, відображеного в навчальних дисциплінах навчального плану спеціальності.

Специфіка комплексного кваліфікаційного іспиту із психології полягає в тому, що зміст екзаменаційних білетів передбачає використання змісту всіх навчальних дисциплін незалежно від задекларованих у навчальному плані як пріоритетних, тобто використання навчального матеріалу є прямим і опосередкованим, спрямованим на встановлення і практичне проведення предметних зв'язків між різними галузями психологічного знання.

Якість підготовки до комплексного кваліфікаційного іспиту із психології безпосередньо залежить від знання змісту матеріалу навчальної дисципліни, основні напрями якого визначаються комплексом вихідної понятійної термінології, базовим тематичним змістом, системою висновків, сформульованих в тематичних підручниках, посібниках, в тому числі й творчому доробку викладачів кафедри, де контролюючим інформаційним масивом є необхідні супровідні навчально-методичні матеріали з кожної навчальної дисципліни.

Відповідь на комплексному кваліфікаційному іспиті із психології – це самостійне теоретико-практичне висвітлення не лише базових знань навчального плану, а й новітніх досягнень психологічної науки, які виходять за його межі через календарний розрив у викладанні. Функціональна сутність такої відповіді полягає передусім у розумінні професійного призначення психолога в різних виробничих сферах України.

Оцінки на комплексному кваліфікаційному іспиті із психології («А», «В», «С») – це теоретико-практична констатація та сприятливе прогнозування екзаменаційною комісією професійної спроможності випускника вищого навчального закладу до власної професійної самореалізації саме в галузі соціальних і поведінкових наук. Оцінки «D», «E» практично вказують на мінімальні професійні знання та відповідний загальний розвиток, що унеможливує успішну конкурентну діяльність в системі освіти і не сприяє необхідній психологічній просвіті основних суб'єктів навчання і виховання – педагогів, вихованців (дітей дошкільного віку, учнів) та їхніх батьків.

Оцінка на комплексному кваліфікаційному іспиті із психології – це насамкінець комплексний результат професійної діяльності викладачів і навчально-допоміжного персоналу Університету в поєднанні з реальним колишнім (як випускників закладів загальноосвітніх шкіл або коледжів тощо) і реальним нинішнім освітнім рівнем студентів як вирішальним фактором атестаційного екзаменаційного успіху (у контексті спільної професійної мотивації, домагань, здібностей, прагнення до самовияву і самореалізації).

Програма визначає галузеві кваліфікаційні вимоги до соціально-виробничої діяльності випускника Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка освітнього ступеня «Бакалавр» галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія, ОП «Психологія» та державні вимоги до властивостей та якостей особи, яка здобула зазначений освітній рівень.

Основні навчальні компетентності випускників як результат успішного засвоєння освітньо-професійної програми:

Загальні компетентності:

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК12.Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності»;

Фахові компетентності:

ФК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології

ФК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання

ПРН 2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань

ПРН 4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.

ПРН 10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника

Загальна характеристика програми атестаційного екзамену

Програма включає:

1.Перелік навчальних дисциплін.

2.Критерії оцінювання знань, умінь і навичок студента.

3.Список літератури для підготовки до атестаційного екзамену.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ З ПРАКТИКУМОМ

1. *Мета навчального курсу* – ґрунтовне засвоєння методологічних принципів та основних понять загальної психології, змісту, основних закономірностей функціонування психіки та свідомості людини, психічних процесів, індивідуальних властивостей та станів, основних детермінант формування, розвитку та поведінки особистості; набуття теоретичних та практичних навичок у психології, яка розкриває суть психічних явищ на основі найновіших психологічних досліджень, а також допомагає кожній особистості пізнати себе, розкрити свої можливості, адекватно оцінити і перетворити їх у реальність, стати вільним у психічному, моральному, етичному та духовному самовдосконаленні.

2. *Завдання навчального курсу*: 1) розкрити закономірності розвитку та виявів психічної діяльності, її механізми; 2) визначити значення природних та соціальних умов у формуванні особистості; визначити психологічну структуру міжособистісних відносин та місце особистості в колективі; 3) розкрити особливості пізнавальної, емоційно-вольової сфер особистості та її індивідуально-типологічних особливостей.

3. *Основні навчальні компетентності*:

знати: теоретико-методологічні аспекти загальної психології (вихідна термінологія, структура предмета, завдання, принципи, потенційні напрями розвитку); методологічні принципи психологічного дослідження та етапи його проведення; знати, якими методами користується психолог у сучасних наукових дослідженнях психіки людини; природу та сутність психіки людини, її властивості; закони діяльності та спілкування;

уміти: працювати з науковою літературою; вступати в наукові дискусії, демонструючи як наукові знання, так і власну позицію; складати програму конкретного психологічного дослідження; визначати рівень, адекватність та стійкість самооцінки та ін. психічних феноменів.

ВСТУП ДО ПСИХОЛОГІЇ.

Предмет, завдання та розвиток психології як науки. Предмет і завдання сучасної психології. Наукова та життєва психологія. Основні галузі психологічних знань. Загальна психологія в системі наукового знання. Зв'язок психології з віковою та педагогічною психологією, з фізіологією, педагогікою та іншими науками. Значення психологічних знань для навчання та виховання дітей. Поняття «принципу» в психології. Основні принципи психології. Детермінізм. Принцип системності. Генетичний принцип. Принцип відображення. Єдність свідомості й діяльності. Принцип розвитку психіки в діяльності. Принцип індивідуального підходу. Основні етапи історії психології. Психологія – наука про душу (Демокрит, Платон, Аристотель та ін.). Психологія – наука про свідомість (Декарт, Вундт, Джемс та ін.). Психологія – наука про поведінку (Торндайк, Уотсон). Психологія – наука про психіку. Становлення вітчизняної психології (М. Ломоносов, І. Сеченов, О. Лазурський, М. Ланге, Г. Челпанов та ін.). Московська психологічна школа (Л. Виготський, П. Гальперін, О. Запорожець, О. Леонтьєв, О. Лурія та ін.). Ленінградська школа (Б. Ананьєв, Б. Ломов, Е. Кузьмін та ін.). Грузинська школа (Д. Узнадзе та ін.). Розвиток психологічної думки в Україні. Психологічні ідеї Я. Козельського, Ф. Прокоповича, Г. Сковороди, І. Сікорського, М. Ланге, О. Лазурського. Харківська школа (Ф. Дунаєвський, М. Сиркін, Д. Лопухін, І. Янжула, Л. Божович, П. Зінченко та ін.). Київська школа (С. Ананьїн та ін.). Наукові здобутки Г. Костюка, Б. Баєва, Д. Ніколенка, П. Чамати, Д. Елькіна, І. Синиці та ін. Напрями сучасних досліджень в Україні (І. Бех, М. Боришевський, С. Максименко, О. Скрипченко, Н. Чепелева та ін.). Сучасні теорії в Росії. Християнська психологія. Гуманітарна психологія. Моральна психологія. Основні психологічні теорії в західній психології. Біхевіоризм. Гештальтпсихологія. Психоаналіз. Гуманістична психологія. Когнітивна психологія. Логотерапія.

Розвиток психіки у філогенезі. Поява та розвиток свідомості. Розвиток форм відображення дійсності. Допсихічне відображення. Подразливість. Тропізми. Психічне відображення. Чутливість. Психіка та еволюція нервової системи. Сітчаста нервова система. Гангліозна нервова система. Трубочаста нервова система. Розвиток психіки у філогенезі. Стадії та рівні розвитку психіки. Елементарна сенсорна психіка. Перцептивна психіка. Інтелектуальна стадія розвитку психіки. Основні форми поведінки тварин: інстинкт, навичка, інтелектуальна поведінка. Сутність відмінностей психіки тварин і людини. «Мова» і спілкування тварин.

Вища нервова діяльність – основа психіки. Функціональні блоки головного мозку. Функціональна асиметрія головного мозку. Поняття про сигнальні системи. Закономірності роботи головного мозку. Рефлекторний характер психічної діяльності.

Класифікація психічних явищ: процеси, стани, властивості, їх взаємозв'язок. Свідомість: поняття, структура, властивості, рівні. Самосвідомість Проблема природи свідомості. Несвідоме в психічній діяльності людини. Основні характеристики несвідомого.

Методи психології. Поняття про метод та методологію. Методологія та методи психологічного дослідження. Співвіднесення методу й методики дослідження. Об'єктивний характер наукових психологічних методів. Вимоги до організації і проведення психологічних досліджень. Етапи психологічних досліджень. Класифікація методів. Основні методи психологічних досліджень. Спостереження та експеримент. Характеристика допоміжних методів. Тест. Методи опитування. Метод незалежних характеристик. Лонгитюдний метод. Аналіз продуктів діяльності. Соціометрія. Референтометрія. Достойнства і недоліки кожного методу, оптимальні умови його застосування на практиці. Методи статистичної обробки психологічної інформації. Характеристика методу експертних оцінок у загальній психології.

ПСИХІЧНІ ПРОЦЕСИ.

Психологія відчуттів. Відчуття як елементарна форма психічного відображення. Фізіологічні механізми відчуттів. Аналізатори, їх загальна будова й функції. Класифікація й види відчуттів. Властивості відчуттів. Закономірності відчуттів. Чутливість та її виміри. Адаптація, її види. Компенсація. Синестезія. Сенсibiliзація. Післядія в аналізаторі. Закон Вебера-Фехнера. Сенсорна депривація та її наслідки для психічного розвитку людини.

Психологія сприйняття. Загальна характеристика сприйняття. Спільне й відмінне у сприйняттях і відчуттях, їх роль у життєдіяльності людини. Фізіологічні механізми сприйняття. Класифікація й види сприймань. Закономірності сприйняття: предметність, усвідомленість, цілісність, категоріальність, константність, вибірковість, аперцепція. Ілюзії сприйняття. Спостереження й спостережливність. Індивідуальні особливості сприймань та їх урахування в організації навчальної діяльності.

Психологія пам'яті. Загальна характеристика пам'яті. Теорії пам'яті. Фізіологічні механізми пам'яті. Класифікація й види пам'яті. Характеристика процесів пам'яті. Запам'ятовування та його види. Способи і прийоми продуктивного запам'ятовування. Відтворення та його види. Умови успішного відтворення. Збереження й забування. Закон забування Г. Еббінгауза. Показники продуктивності пам'яті. Індивідуальні особливості пам'яті та їх урахування в організації навчальної діяльності.

Психологія мислення. Психологічна характеристика мислення, його фізіологічні механізми. Класифікація й види мислення. Мислення як процес. Аналіз. Синтез. Порівняння. Конкретизація. Класифікація. Систематизація. Логічні форми мислення. Поняття. Судження. Умовивід. Проблемна ситуація та задача. Процес розв'язування задач. Індивідуальні особливості мислення та їх урахування в організації навчальної діяльності. Мислення та інтелект.

Психологія мовлення. Ретроспектива виникнення мови й мовлення. Мова як суспільно-історичне явище. Загальна характеристика мови й мовлення. Фізіологічні механізми мовлення. Основні властивості мовлення: змістовність, зрозумілість, виразність, впливова сторона. Функції мови й мовлення: комунікативна, експресивна, змістова, виразна, волевиявлення, когнітивна, акумулятивна, естетична, конативна, фатична. Види мовлення: зовнішнє, внутрішнє, усне, писемне; монологічне, діалогічне, їх психологічна характеристика.

Психологія уяви. Загальна характеристика уяви. Функції уяви. Фізіологічні механізми уяви. Класифікація й види уяви. Активна уява. Пасивна уява. Відтворювальна уява. Творча уява. Мимовільна уява. Довільна уява. Мрія як специфічний вид уяви. Роль уяви в життєдіяльності людини. Аналітико-синтетичний характер уяви. Дидактогенії. Ятрогенії. Індивідуальні особливості уяви та їх урахування в організації навчальної діяльності.

Психологія емоцій та почуттів. Загальна характеристика емоцій та почуттів. Специфічні функції почуттів. Фізіологічні механізми емоцій та почуттів. Характерні особливості почуттів та їх якості. Вищі почуття. Моральні почуття. Інтелектуальні почуття. Естетичні почуття. Праксичні почуття. Форми й види переживання почуттів. Настрій. Стрес. Фізіологічний стрес. Психологічний стрес. Фази стресу. Види стресу. Афект. Пристрасть. Особистість і почуття. Перспективи розвитку особистості і фрустрація. Роль емоцій і почуттів у сфері людських відносин.

Психологія волі. Загальна характеристика волі та її функції. Основні ознаки волі як психологічного явища. Історія розвитку уявлень про волю (Р. Декарт, В. Вундт, У. Джемс, М. Басов, В. Котирло, І. Бех та ін.). Фізіологічні механізми волі. Структура простої вольової дії. Структура складної вольової дії. Вольові якості особистості. Воля і формування вищих психічних функцій людини. Значення волі в житті людини, в організації та регуляції її діяльності й спілкування. Розвиток волі у людини. Основні умови і напрями виховання волі.

Психологія уваги. Загальна характеристика уваги. Функції уваги. Природа уваги в психологічній науці. Фізіологічні механізми уваги. Учення

І. Павлова і О. Ухтомського про осередок оптимального збудження та домінанту. Види уваги. Мимовільна, довільна, післядовільна увага. Сенсорна, інтелектуальна, моторна увага. Основні властивості уваги. Обсяг. Розподіл. Концентрація. Стійкість. Переключення. Коливання уваги. Неуважність, її види та способи боротьби з нею. Індивідуальні особливості уваги та їх урахування в організації навчальної діяльності.

ОСОБИСТІТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ТА СПІЛКУВАННІ. ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ.

Психологія особистості. Основні історичні періоди у вивченні особистості: філософсько-літературний, клінічний, експериментальний. Теорії особистості. Індивід, індивідуальність, людина, особистість. Активність особистості. Фізична активність. Психічна активність. Соціальна активність. Структура особистості. Рівні в структурі особистості. Егоцентричний рівень. Групоцентричний рівень. Гуманістичний рівень. Есхатологічний рівень. Спрямованість особистості. Мотиви. Неусвідомлені мотиви спрямованості особистості. Потреби як джерело активності. Класифікація потреб. Інтереси. Класифікація інтересів. Ціннісні орієнтації. Світогляд. Ідеали. Самосвідомість особистості та її компоненти. Образ Я та Я-концепція. Самооцінка та її види. Рівень домагань особистості. Формування особистості. Рушійні сили психічного розвитку особистості.

Психологія діяльності. Загальна характеристика діяльності та активності. Категорія діяльності в психології. Основні характеристики діяльності. Структура діяльності. Дії. Види дій. Операції. Рухи. Види рухів. Інструментальна основа діяльності. Знання. Вміння. Навички. Перенесення та інтерференція. Звички. Поняття про інтеріоризацію та екстеріоризацію. Основні види діяльності та їх порівняльна характеристика. Ігрова діяльність. Навчальна діяльність. Трудова діяльність. Поняття провідної діяльності.

Психологія спілкування. Загальна характеристика спілкування. Функції спілкування. Теоретична модель організації спілкування. Види спілкування. Спілкування як психологічний чинник розвитку людини. Багатоплановий характер спілкування. Комунікативна сторона спілкування. Невербальна комунікація. Інтерактивна сторона спілкування. Фасилітація. Інгибіція. Переконання. Наслідування. Навіювання. Перцептивна сторона спілкування. Психологічні механізми перцепції: ідентифікація, емпатія, атракція, рефлексія, каузальна атрибуція. Рівні спілкування: конвенціональний рівень, примітивний рівень, маніпулятивний рівень, стандартизований рівень, ігровий рівень, діловий рівень, духовний рівень. Взаємний вплив людей в процесі міжособистісного спілкування: переконання, самопрезентація, навіювання, зараження, прохання, спонукання, маніпуляція, ігнорування.

Психологія соціальних спільнот. Загальна характеристика групи в психології. Класифікація груп. Рівні соціально-психологічного розвитку групи. Дифузна група. Асоціація. Кооперація. Корпорація. Колектив. Основні характеристики колективу. Згуртованість. Колективістичне самовизначення. Колективістична ідентифікація. Еталонність. Стадії розвитку (формування) колективу. Міжособистісні відносини в групі. Формальні й неформальні відносини в групі. Лідер у групі. Конформізм і нонконформізм. Соціально-психологічний клімат групи. Психологічна сумісність і психологічна несумісність. Група та її роль у розвитку людини як особистості.

Психологія темпераменту. Загальна характеристика темпераменту. Історія вчень про темперамент (Емпедокл, Гіппократ, Гален, І. Кант, Е. Кречмер, І. Павлов, Б. Теплов, В. Русалов, І. Шевченко, Н. Солодюк та ін.). Фізіологічні механізми темпераменту. Властивості темпераменту. Сенситивність. Реактивність. Пластичність. Ригідність. Психологічна характеристика типів темпераменту: холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік. Темперамент та особистість. Темперамент та індивідуальний стиль діяльності. Темперамент як основа для формування певних особистісних рис людини (вразливість, емоційність, тривожність, імпульсивність тощо). Вплив

типу темпераменту на формування екстравертованих чи інтровертованих поведінкових характеристик людини.

Психологія характеру. Загальна характеристика характеру. Природа характеру. Характерологія – вчення про характер. Класифікація: Е. Кречмера (атлетичний, пікнічний, астеничний). Природні та соціальні передумови характеру. Ознаки характеру. Динамічний стереотип. Структура характеру. Провідні риси характеру. Акцентуації рис характеру: гіпертимний, циклоїдний, лабільний, астеноневротичний, сензитивний, психастеничний, шизоїдний, епілептоїдний, істероїдний, нестійкий, конформний. Сензитивний період для становлення і розвитку позитивних рис характеру. Вплив темпераменту на формування рис характеру особистості.

Психологія здібностей. Проблема здібностей (О. Леонтьєв, Б. Теплов). Загальна характеристика здібностей. Ознаки здібностей. Задатки, нахили, здібності. Види здібностей. Природні й соціальні здібності. Загальні й спеціальні здібності. Потенціальні та актуальні здібності. Рівні здібностей. Обдарованість. Талановитість. Геніальність. Якісна та кількісна характеристика здібностей. Взаємодія та взаємокомпенсація здібностей. Умови та передумови формування людських здібностей.

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

1. *Мета навчального курсу* – усвідомлення значущості знань про віковий розвиток підростаючої особистості та формування особистості дитини в умовах організованих і неорганізованих чинників соціального впливу як необхідної умови професійної компетентності практичного психолога.

2. *Завдання навчального курсу:* засвоєння структури предмета вікової і педагогічної психології; з'ясування динаміки та закономірностей вікового розвитку особистості; усвідомлення місця вікової і педагогічної психології в системі психологічної науки; засвоєння закономірностей навчально-виховного впливу на підростаючу особистість; формування в студентів прикладних умінь стосовно застосування знань з вікової і педагогічної психології в практиці педагогічної діяльності.

3. *Основні навчальні компетентності:*

знати: основні закономірності вікового розвитку; основні новоутворення кожного вікового періоду;

уміти: критично аналізувати інформаційний масив про віковий розвиток особистості; використовувати отримані знання на практиці.

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ.

Предмет, завдання і методи вікової психології. Вікова психологія як галузь психологічної науки, яка вивчає закономірності розвитку психіки людини в умовах навчання та неорганізованих чинників соціального впливу. Предмет вікової психології. Принципи вікової психології. Основні розділи вікової психології. Місце вікової психології в системі наукового знання. Зв'язок вікової психології із загальною та педагогічною, диференційною, соціальною психологією, психологією праці, віковою фізіологією, педагогікою тощо. Теоретичні та практичні завдання вікової психології. Вікова психологія і суспільна практика: наукова організація праці і дозволя людини, особливості повсякдення. Вікова психологія і практика педагогічної діяльності. Основні методологічні принципи психологічного дослідження. Вимоги до методів дослідження. Класифікаційні системи методів. Організаційні методи дослідження (лонгитюд, поперечний «зріз», комплексний метод). Емпіричні методи. Спостереження та його види. Щоденникові спостереження. Інтроекція. Особливості застосування експериментальних методів. Природний і лабораторний експерименти. Формувальний експеримент. «Близнюковий метод» та його значення в експериментальному дослідженні психіки. Генетико-модельючий експеримент. Діагностичні методи. Методи обробки даних: кількісні та якісні. Інтерпретаційні методи: структурні та генетичні. Тести і умови їх застосування. Анкета. Бесіда. Клінічна бесіда. Референтометрія. Аналіз продуктів діяльності. Метод експертних оцінок. Способи оцінювання надійності експериментальних даних.

Короткий історичний нарис виникнення і становлення вікової психології. Генетичні ідеї античної психології (Платон, Аристотель). Гуманістичні ідеї Київської Русі. Наукові здобутки К. Острозького, К. Саковича, І. Гізеля. Діалектичні ідеї Г. Гегеля. Виникнення дитячої психології. Ж.- Ж. Руссо як родоначальник дитячої психології. Вплив біології як науки на розвиток дитячої

психології (Ч. Дарвін, І. Павлов та ін.). Проблеми дитячого розвитку в працях І. Сеченова. Експериментальні дослідження дитячої психіки, перші узагальнення її проблематики (К. Бюлер, В. Зеньковський, М. Ланге, М. Мейман, В. Штерн та ін.). К. Ушинський як родоначальник вікової та педагогічної психології. Досягнення зарубіжних учених (Д. Болдуїн, Є. Клапаред, Ч. Ломброзо, В. Прейсер, С. Холл, А. Чемберлен та ін.). Педологічна концепція в СРСР (М. Басов, П. Блонський, Л. Виготський, А. Залкінд, М. Соколов, Г. Фортунатов та ін.). Біогенетичний та соціогенетичний напрями в становленні дитячої психології. Теорія двох факторів та їх конвергенції (К. Коффа, В. Штерн). Унесок А. Валлона, Ж. Піаже в розробку проблем психічного розвитку. Теорія трьох ступенів розвитку дитини (К. Бюлер). Система діагностики психічного розвитку дитини (А. Гезелл). Культурно-історична теорія розвитку вищих психічних функцій (Л. Виготський). Становлення вікової психології в СРСР (Б. Ананьєв, В. Бехтерев, П. Блонський, Л. Божович, Д. Ельконін, Л. Виготський, П. Гальперін, О. Запорожець, Г. Костюк, О. Леонтєв, Н. Менчинська, С. Рубінштейн та ін.). Розвиток вікової психології в Україні (М. Алексєєва, В. Котирло, Г. Костюк, Є. Мілерян, Д. Ніколенко, О. Раєвський, О. Скрипченко). Сучасний стан вікової психології (Г. Балл, І. Бех, Я. Гошовський, М. Боришевський, І. Булах, Л. Долинська, С. Максименко, Г. Радчук, М. Савчин, В. Чернобровкін та ін.).

ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ЯК НАУКОВИЙ ФЕНОМЕН.

Психічний розвиток як феномен вікової психології. Розвиток як процес оволодіння дитиною суспільно-історичним досвідом. Генотипна та середовищна зумовленість розвитку. Преформований та неформований розвиток. Ознаки психічного розвитку. Чинники розвитку. Принцип психічного розвитку в діяльності. Соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, новоутворення як показники вікового розвитку. Індивідуальні варіації розвитку. Єдність природного і соціального в онтогенезі людини. Взаємозв'язок навчання та розвитку. Провідна роль навчання в психічному розвитку дитини. Зона актуального і зона найближчого розвитку (Л. Виготський). Концепція діалектичного характеру розвитку Г. Костюка. Рушійні сили і умови психічного розвитку. Навчання, виховання і рушійні сили розвитку особистості. Основні напрями психічного розвитку дітей в навчально-виховному процесі (розвиток знань і способів діяльності в процесі навчання, розвиток психологічних механізмів їх застосування, розвиток загальних властивостей особистості). Теорії психічного розвитку і навчання (А. Валлон, Дж. Брунер, К. Коффа, Ж. Піаже, Е. Торндайк, З. Фрейд та ін.). Епігенетична концепція Е. Еріксона. Єдність природного і суспільного в онтогенезі людини. Роль спадковості в індивідуальному розвитку людини. Задатки та психічні властивості. Взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх умов психічного розвитку. Процеси інтеріоризації та екстеріоризації в психічному розвитку особистості. Причини нерівномірності психічного розвитку. Акселерація і психічний розвиток. Сензитивні періоди. Розвиток психіки в умовах сенсорних дефектів. Відставання як результат педагогічної занедбаності. Затримки в психічному розвитку як результат розумової відсталості.

Проблема вікової періодизації психічного розвитку. Проблема дитинства у віковій психології. Онтогенез та життєвий шлях людини. Поняття віку як центральна категорія вікової психології. Календарний, біологічний, психологічний вік. Основні підходи до створення вікової періодизації дитячого розвитку (П. Блонський, Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо та ін.). Виокремлення епох, періодів, фаз у розвитку. Принципи та критерії вікової періодизації. Періодизація дитячого розвитку Л. Виготського. Поняття про стабільні й перехідні періоди. Проблема періодизації розвитку особистості в дитячому віці (Б. Ананьєв, Л. Божович, Д. Ельконін, І. Кон, О. Леонтєв, А. Петровський та ін.). Зарубіжні концепції вікової періодизації (Е. Еріксон, Л. Колберг, Г. Саллівен, Ж. Піаже, Е. Шпрангер та ін.). Кризи розвитку та «не-розвитку» (О. Сапогова). Об'єктивні та суб'єктивні кризи. Подвійні кризи. Стратегія формування позитивних та негативних симптомокомплексів у кризових періодах. Проблема періодизації розвитку особистості в онтогенезі та практика педагогічної діяльності.

ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.

Психічний розвиток немовляти. Пренатальний розвиток. Криза «дня народження». Анатомо-фізіологічні особливості дитини в період новонародженості. Зміна способу життя на переході до постнатального дитинства. Значення фізичної та соціальної безпомічності дитини. Основні відмінності немовлят людини від малят тварини. Критерії переходу від періоду новонародженого до періоду немовляти (фізіологічні і психологічні). Структура періоду немовляти. Соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність та новоутворення періоду немовляти. Сприймання і пам'ять у немовлят. Здатність дитини до розрізнення елементарних і складних

сенсорних впливів. «Комплекс пожвавлення». Орієнтовно-дослідницька діяльність. Спілкування з дорослими і його значення в психічному розвитку немовляти. Розвиток форм спілкування. Особливості становлення рухів, маніпулятивних дій, ходіння. Розвиток довільних рухів. Виникнення предметних дій. Початкові етапи розвитку мовлення та її семантики. Зв'язок слова з дією. Становлення мислення. Зв'язок предмета з дією. Криза 1 року, її симптомокомплекс, місце в системі вікової періодизації.

Психічний розвиток у ранньому (першому) дитинстві. Анатомо-фізіологічні особливості та їх вплив на психічний розвиток. Психологічні передумови переходу до раннього дитинства. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність. Розвиток активності дитини, ускладнення її діяльності та стосунків з оточуючими людьми. Провідна діяльність та ступені оволодіння предметною дією. Предметна діяльність та її значення для психічного розвитку у ранньому дитинстві. Продуктивна і репродуктивна предметна діяльність. Основні етапи мовленнєвого розвитку. Засвоєння дітьми фонетики і граматики. Розвиток синтаксичної структури мовлення. Вдосконалення лексики і семантики. Основні способи засвоєння мови. Сензитивний період у розвитку мови. Розвиток сенсорних та перцептивних процесів і дій. Розвиток пам'яті та мислення. Психологічна структура сенсомоторного інтелекту та перехід до його символічних форм (Д. Ельконін, О. Запорожець, М. Лісіна, Ж. Піаже та ін.). Основні види діяльності та їх роль у ранньому дитинстві. Умови становлення сюжетно-рольової гри. Прагнення до самостійності. Введення орієнтовно-дослідницьких дій у предметну діяльність. Наслідування дорослих як перехід до імітаційних ігор. Індивідуальні предметні ігри. Перехід від наочно-дієвого до наочно-образного мислення. Виникнення здатності розв'язувати завдання методом здогадування. Початковий етап поєднання мислення з мовленням. Виокремлення операцій аналізу і синтезу. Формування образу «Я». Криза 3 років, її симптомокомплекс, місце в системі вікової періодизації.

Психічний розвиток у пізньому (другому) дитинстві. Анатомо-фізіологічні особливості та їх вплив на психічний розвиток. Психологічні передумови переходу в друге дитинство. Соціальна ситуація розвитку. Теорії «первісної» асоціальності, егоцентричності дитини. Рольова гра як провідна діяльність. Роль гри в психічному розвитку. Основні лінії гри. Елементи навчання і праці в ігровій діяльності. Продуктивні форми діяльності: конструювання, образотворча та ін. Розвиток символічних ігрових дій. Розвиток сприймання. Вдосконалення перцептивних дій та операцій. Перехід від зовнішніх, практичних перцептивних дій до внутрішніх, розумових. Сенсорні еталони. Основні етапи розвитку сприймання. Розвиток процесів пам'яті (зовнішнього запам'ятовування, відтворення). Зв'язок пам'яті і мислення. Розвиток мови і мовлення. Основні лінії розвитку мислення. Особливості репродуктивної та продуктивної уяви. Перехід від ситуативного до контекстного мовлення. Виникнення монологу. Егоцентричне мовлення. Структурно-семантичний, лексичний, граматичний розвиток мовлення. Формування передумов появи письмового мовлення. Розвиток особистості в дошкільному віці. Становлення емоційно-вольової сфери. Домінуючі мотиви діяльності та поведінки. Формування загальних і спеціальних здібностей. Психологія дітей шестирічного віку. Методи навчання шестирічних дітей. Психологічна готовність до вступу в школу (інтелектуальна, особистісна, соціально-психологічна, вольова). Психодіагностика готовності до шкільного навчання. Криза 7 років, її симптомокомплекс, місце в системі вікової періодизації.

ПСИХОЛОГІЯ ШКІЛЬНОГО ВІКУ.

Психологія дітей молодшого шкільного віку. Анатомо-фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. Психологічна перебудова, пов'язана зі вступом до школи. Навчання і психічний розвиток. Соціальна ситуація розвитку. Нормування ставлення до школи, учителів і учнівських обов'язків. Засвоєння правил поведінки. Розвиток взаємин з однолітками. Зміна характеру ігрових стосунків. Проблема інтересів. Динаміка навчання як провідної діяльності. Основні особистісні новоутворення (довільність дій, внутрішній план дій, рефлексія). Зміни у вольовій регуляції поведінки і діяльності. Розвиток емоційної сфери. Формування характеру та соціальної поведінки. Роль спілкування, гри, навчання, трудової діяльності, міжособистісних стосунків у розвитку особистості. Розвиток сенсорних і перцептивних процесів, уваги, пам'яті, мислення, уяви, мови і мовлення, здібностей. Типи та стани уваги. Види пам'яті, мислення. Системний підхід у вивченні мислительних операцій (Т. Лисянська). Усне та письмове мовлення. Види уяви. Прийоми розвитку уяви. Особливості розвитку волі. Вольове зусилля та вольові якості (цілеспрямованість, активність, старанність стриманість, рішучість та ін.). Структура вольової дії. Індивідуально-типологічні особливості. Проблема вікових особливостей і вікових можливостей засвоєння знань у молодшому шкільному віці. Засвоєння норм і правил поведінки. Формування

взаємовідносин і самосвідомості учнів молодших класів. Криза 13 років, її симптомокомплекс, місце в системі вікової періодизації.

Психологія дітей підліткового віку. Анатомо-фізіологічна перебудова організму та психічний розвиток. Акселерація та її причини (П. Василик, Т. Карсаєвська, І. Кон, А. Личко та ін.). Особливості анатомо-фізіологічного розвитку та статевої самосвідомості підлітків. Аналіз теорій підліткового віку (Ш. Бюллер, Л. Виготський, Н. Крилов, О. Толстих, В. Штерн, К. Юнг та ін.). Соціальна ситуація розвитку. Усвідомлення власної позиції в суспільстві і своїх можливостей як основне психологічне новоутворення підліткового віку. Передумови переходу в підлітковий вік: самосвідомість, Я-концепція, самооцінка, рефлексія, моральні засади поведінки. Розвиток Я і набуття ідентичності. Почуття дорослості. Самооцінка і рівень домагань. Провідна діяльність. Перебудова навчальної діяльності та її психологічні наслідки. Поведінкові прояви (реакція емансипації, хобі-реакція, реакція групування). Трудова діяльність та її значення для формування особистості підлітка. Психологічні особливості організації суспільно корисної діяльності. Психологія особистісного зростання (І. Булах). Емоційно-вольовий розвиток. Підлітковий вік як сензитивний для розвитку волі (І. Кулагіна, В. Мухіна). Прагнення до самовиховання. Формування систем потреб, інтересів, мотивів (їх зміст і структура). Особливості соціальної поведінки підлітків. Виникнення нового типу спілкування і міжособистісних стосунків. Основні особливості спілкування підлітків з дорослими і однолітками (тенденції до перебудови взаємин з дорослими і однолітками). Прояви батьківської влади в спілкуванні (М. Кле). Морально-етичні погляди підлітків. Розвиток сенсорних процесів. Формування спостережливості. Розвиток уваги і пам'яті, логічного мислення, мови і мовлення. Розвиток пізнавальних інтересів. Самостійність у навчанні як умова переходу до самоосвіти. Характер підлітків та психологічні причини їх інфантильності. «Важкий підліток» як дискусійна проблема вікової психології. Розвиток здібностей і творчої активності підлітків. Психологія старшокласників. Анатомо-фізіологічні особливості та психічний розвиток старшокласників. Чинники вікового розвитку. Соціальна ситуація розвитку. Провідна діяльність. Навчальна діяльність як передумова формування інтересу до професійної діяльності. Розвиток професійного мислення і професійних здібностей у період навчання в старших класах. Навчання і професійне самовизначення старшокласників. Психологічні проблеми трудової діяльності. Суспільно корисна діяльність та її роль у становленні особистості старшокласника. Розвиток пізнавальних процесів і здібностей у старшокласників. Особливості самосвідомості особистості, виникнення потреби в самовизначенні. Система психологічних показників особистісної зрілості та умови її досягнення в період навчання в старших класах. Мотиви учіння. Спрямованість у майбутнє. Проблема сенсу життя. Ціннісні орієнтації, морально-етичні установки та ідеали. Свідомість і світогляд як моральні категорії. Соціальне і моральне самовизначення та готовність учнів старших класів до професійного самовизначення. Розвиток самосвідомості та відкриття «Я». Спільність однолітків, дружба та юнацька субкультура. Почуття обов'язку і соціальної відповідальності. Розвиток емоційно-вольової сфери і характеру. Психологічні проблеми і умови розвитку творчої особистості старшокласників. Формування їхніх життєвих цілей. Самовиховання старшокласників. Криза «підліткового віку» як дискусійна проблема вікової психології. Криза 17 років, її симптомокомплекс, місце в системі вікової періодизації.

Психологія юнацького віку. Психологічна характеристика юнацького віку. Соціальна ситуація розвитку. Провідна діяльність (як навчально-професійна діяльність). Студентський вік. Психологічні проблеми професійного самовизначення. Професійний вибір і набуття спеціальності. Професійні інтереси і навчальна діяльність. Психологія навчальної діяльності студентів. Самоосвіта в юнацькому віці. Особливості розвитку пізнавальних процесів та їх обумовленість професійною діяльністю. Проблема формування професійних мотивів, інтересів, професійних здібностей і якостей особистості. Емоційно-вольова сфера і соціальна поведінка. Соціальна відповідальність як критерій моральної зрілості особистості. Інтимно-особистісне спілкування. Сімейні орієнтації юнаків і дівчат. Юнацька субкультура.

ПСИХОЛОГІЯ ДОРΟΣЛОСТІ.

Психологія дорослості (акмеологія). Анатомо-фізіологічні особливості дорослості. Проблема вікової періодизації дорослості (Е. Еріксон, Дж. Біррен, Д. Бромлей та ін.). Історичний характер періодизації дорослості. Соціальна ситуація розвитку. Біологічна і соціальна значущість періоду. Різноманітність діяльності та соціальної активності. Способи досягнення продуктивності праці. Пізнавальна діяльність зрілої людини та її можливості. Розвиток функціональних відношень між окремими психічними процесами, їх структура та залежність від професійної діяльності. Місце людини в суспільстві, рівень її активності в суспільному процесі як вихідні моменти

особистісного розвитку. Свідомість і самосвідомість. Особливості мотиваційної сфери дорослої людини, її інтереси та запити. Специфіка емоційного життя. Соціальні контакти. Сім'я та сімейні стосунки в житті дорослої людини. Асоціальні явища в житті дорослої людини та їх вплив на особистість. Психіка та вікові зміни. Геронтопсихологія. Проблема періодизації старіння та старості. Історичний характер тривалості життя і старості. Припинення активної виробничої діяльності як основна ознака соціального старіння. Вікові зміни особистості старої людини: у просторовій орієнтації, рухах, міркуваннях, потребах, мотивації, емоційно-вольовій сфері тощо. Профілактика старіння. Проблема трудової і громадської діяльності в період старості. Ставлення старої людини до старості як психологічна проблема. Проблема руйнації (розпаду) психічної діяльності особистості. Питання довголіття і творчої життєдіяльності (І. Мечников, І. Павлов та ін.). Проблема соціального ставлення до старих людей. Кризи віку дорослості (Р. Ахмеров, Е. Еріксон, Т. Титаренко та ін.).

ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ

Предмет, завдання і методи педагогічної психології. Навчання і виховання як предмет педагогічної психології. Розділи педагогічної психології: психологія навчання, психологія виховання; психологія вчителя та педагогічної діяльності. Проблеми педагогічної психології. Завдання педагогічної психології. Місце педагогічної психології в системі наукового знання (педагогіка, методика, загальна психологія, вікова психологія, фізіологія тощо). Принципи побудови досліджень з педагогічної психології. Методи педагогічної психології. Спостереження та його види. Експеримент та його види. Вивчення продуктів діяльності. Генетичний метод. Моделювання. Тести. Статистичні і математичні методи. Залежність змісту методу від предмета вивчення.

Короткий історичний нарис виникнення і становлення педагогічної психології.

Початковий етап розвитку педагогічної психології (кінець XIX – початок XX ст.): розвиток педагогічної психології в США та Європі (Англія, Німеччина, Франція, Швейцарія та ін.). Становлення педагогічної психології в Україні та Росії у XVII – XIX ст. (М. Ломоносов, М. Новиков, Ф. Прокопович, Г. Сковорода, В. Татищев, Т. Шевченко та ін.). Педагогічна антропологія К. Ушинського. Предмет і завдання педагогічної психології в Росії у кінці XIX – на початку XX ст. (С. Ананьїн, П. Каптерев, О. Лазурський, П. Лесгафт, А. Нечаєв, С. Русова, О. Сікорський та ін.). Розвиток педагогічної психології в СРСР (Л. Божович, П. Блонський, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, В. Зінченко, Б. Кобзар, Г. Костюк, О. Леонтєв, Н. Менчинська, Д. Ніколенко, С. Рубінштейн, І. Синиця, П. Чамата, В. Чепелев та ін.). Розробка проблем педагогічної психології в Україні (М. Алексеєва, Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, І. Булах, Ю. Гільбух, Т. Лисянська, С. Максименко, Л. Орбан-Лембрик, О. Чебикін та ін.).

НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ЯК ФЕНОМЕНИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.

Психологія навчання як розділ педагогічної психології. Історія психології навчання як розділу педагогічної психології (Аристотель, Д. Гартлі, Е. Торндайк та ін.). Предмет психології навчання. Проблеми психології навчання. Психологія і педагогіка навчання. Типи навчання. Розвивальні можливості навчання. Конструювання навчального змісту. Мотиви навчання. Моделі навчання (інформаційна, операціональна, розвивальна). Психологічні аспекти дидактичних принципів, змісту предмета та методів засвоєння знань, умінь, навичок. Теорії навчання (Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Матюшкін, Л. Проколієнко та ін.). Концепції управління навчанням. Розвиток особистості в процесі навчання. Способи управління навчанням: програмоване навчання, алгоритмізація, проблемне навчання, комп'ютерне навчання, уроки-діалоги тощо. Перспективи індивідуального розвитку учнів. Психологічні механізми цілепокладання в навчанні. Завдання психології навчання як розділу педагогічної психології. Пізнавальний інтерес. Психологічний аналіз уроку.

Психологія учіння. Історія психології учіння (В. Дістервег, Я. Коменський, К. Ушинський та ін.). Учіння як одна зі сторін педагогічного процесу. Теоретичні і практичні проблеми психології учіння. Види та структура навчальної діяльності. Основні компоненти учіння (змістові, цільові, мотиваційні, операційні, емоційно-вольові, комунікативні, результативні, контрольно-оцінювальні). Вікова динаміка процесу учіння. Психологічні умови формування вмінь самостійно вчитись. Подолання неуспішності в учінні. Рівні сформованості навчальної діяльності. Вміння вчитись самостійно як інтегральна якість особистості. Здібності до учіння. Психодіагностика

розумової самостійності індивіда. Мотивація учіння. Процес засвоєння як зміст навчальної діяльності учнів. Проблема наuczіння. Теорії соціального наuczіння (Н. Міллер, Дж. Доллард).

Психологія виховання як розділ педагогічної психології. Історія психології виховання як розділу педагогічної психології. Проблема виховання в роботах зарубіжних та вітчизняних психологів. Виховання як суспільне явище та соціальна функція. Предмет психології виховання. Проблеми психології виховання. Виховання як процес формування цілісної особистості. Теорії виховання (персоналістична, академічна, спіритуалістична, соціокогнітивна, психологічна, технологічна, народна педагогіка). Закономірності виховного впливу. Історичні моделі виховання. Виховання та індивідуальний розвиток учнів. Процес виховання та чинники неорганізованого соціального впливу. Психологічні механізми виховання. Методи і прийоми виховного впливу. Самопізнання та самооцінка як передумови самоактуалізації у вихованні. Поняття про моральність. Вчинок як одиниця моральної поведінки. Критерії та показники вихованості. Вікові аспекти виховання і життєвий шлях особистості. Психологічні особливості дітей із асоціальною поведінкою. Проблеми сім'ї у вихованні дітей. Психологія індивідуального підходу в процесі виховання особистості. Завдання психології виховання. Психологічний аналіз вчинку учня.

СУБ'ЄКТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФЕНОМЕН ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.

Психологія особистості вчителя і педагогічної діяльності як розділ педагогічної психології. Історія «психології вчителя» як розділу педагогічної психології. Предмет психології вчителя (Ф. Гоноболін, В. Крутецький, Н. Кузьміна, М. Левітов, О. Леонтьєв, Д. Ніколенко, С. Рубінштейн, В. Сластьонін, Б. Теплов, В. Чернобровкін, О. Щербаков та ін.) Особливості педагогічної діяльності. Педагогічні здібності та їх структура. Формування педагогічних здібностей. Педагогічні вміння та навички. Структура педагогічної діяльності вчителя (конструктивна, організаційна, комунікативна). Професійна спрямованість особистості вчителя. Види стилів та індивідуальний стиль діяльності вчителя. Психологічні основи педагогічної оцінки, педагогічного такту, педагогічної етики. Взаємини вчителя з учнями. Психологічна готовність вчителя до педагогічної праці. Психологія педагогічних стереотипів. Психологія педагогічного авторитаризму. Взаємостосунки вчителів як необхідна умова створення сприятливого психологічного клімату в школі.

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ З ПРАКТИКУМОМ

1. *Мета навчального курсу* – засвоєння студентами базового комплексу знань і умінь, необхідних для надання психологічної допомоги у межах консультативної бесіди.

2. *Завдання навчального курсу:* 1) ознайомлення студентів із основними вимогами до організації і проведення консультативної бесіди, окремими техніками її ведення; 2) ознайомлення студентів із особливостями надання консультативної допомоги клієнтам з окремими проблемами; 3) розвиток навичок професійного спілкування у консультативній бесіді; 4) формування професійного сприйняття психологічних ускладнень в особистісному зростанні, міжособистісних стосунках.

3. *Основні навчальні компетентності:*

знати: основні принципи психоконсультативної роботи, її фундаментальні настанови, деонтологічні принципи і вимоги до психолога-консультанта; структуру консультативної бесіди; особливості надання консультативної допомоги в залежності від специфіки запиту клієнта і його особистісних і вікових особливостей; розуміти особливості таких напрямків консультативної роботи, як сімейне консультування, консультування батьків за окремими проблемами пов'язаними з ускладненнями в психічному і особистісному розвитку дітей, профконсультування, консультування на телефоні довіри;

уміти: доцільно структурувати консультативний процес; використовувати техніки психологічного консультування; моделювати особисті проблеми і ускладнення в особистісному зростанні для формулювання консультативних гіпотез і успішного здійснення коригуючого впливу з опорою на психологічні і психотерапевтичні концепції.

ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ПРО ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ.

Психологічне консультування як форма психологічної допомоги. Загальне поняття про психологічне консультування. Рівні надання психологічних послуг. Психологічне консультування, психологічна корекція і психотерапія. Мета психологічного консультування. Критерії ефективності консультативної роботи. Специфіка консультативної діяльності психолога системи

освіти. Фундаментальні настанови у роботі консультанта. Базові припущення консультативного процесу.

Деонтологічні принципи у консультативній роботі. Етичний кодекс психолога. Етичні стандарти професійних спілок психологів і психотерапевтів. Етичні принципи в консультуванні і принципи психологічного консультування (безоцінне ставлення до клієнта, орієнтація на норми та цінності клієнта, анонімність, залученість клієнта у процес бесіди, відсутність порад, розподіл особистих і професійних відносин та ін.). Відповідальність у консультативній роботі. Екологія роботи і екологічна перевірка.

Вимоги до психолога-консультанта. Роль та місце консультанта у консультуванні. Вимоги до професійної підготовки психолога-консультанта. Супервізія у процесі професійної підготовки психолога-консультанта. Інтервізія як метод навчання і професійної підтримки психолога-консультанта. Особистісні риси і якості, система цінностей консультанта. Модель ефективного консультанта. Чотирьохмодусна системна модель готовності психолога освіти до консультативної діяльності. Типові помилки, тривоги і хибні уявлення психологів-початківців. Суперечності у процесі професійного становлення психолога-консультанта. Особливості роботи із професійною літературою. Рекомендована література. Межі компетентності психолога. Емоційне вигорання спеціаліста і його профілактика. Особистісна рефлексія як механізм формування професійно значущих якостей психолога-консультанта (психолога-практика).

Клієнт та його запит у консультативній роботі. Психологічна діагностика у консультуванні. Види клієнтів, «важкі клієнти». Уміння вислуховувати – шлях до розуміння моделі світу клієнта. Поняття про «вигідність симптому» (первинна і вторинна вигода). Феномен «вивченої безпорадності». Запит клієнта, його динаміка у процесі роботи. Драматичний трикутник (С. Карпман). Об'єднане поле НЛП. Механізми психологічного захисту. Перенос та контрперенос у консультуванні та психотерапії, їх характеристика, психологічне значення.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ БЕСІДИ.

Загальні вимоги до організації і проведення консультативної бесіди. Часові і просторові характеристики ведення бесіди. Організація роботи кабінету психологічного консультування. Базові пресупозиції (припущення) у консультативній роботі психолога системи освіти. Підходи до виділення етапів бесіди. Знайомство з клієнтом і початок бесіди. Розпитування клієнта: підтримання контакту з клієнтом, стимулювання його до розповіді, структурування бесіди, осмислення розповіді клієнта. Робота із запитом клієнта. Формулювання консультативних гіпотез. Здійснення корекційного впливу. Основні засоби психокорекційного впливу у консультуванні; формулювання можливих альтернатив поведінки клієнта. Завершення бесіди. Структурування бесіди. Технологія проведення консультативної бесіди. П'ятикрокова модель психологічної консультативної допомоги (Positum-підхід Н. Пезешкіана). Базові принципи організації діалогу з клієнтом. Загальні рекомендації консультанту до проведення діалогу. Уміння ставити запитання (як професійно важлива навичка консультанта). Особливості мовлення консультанта у бесіді: обмеження мовлення консультанта, наближення мовлення консультанта до мовлення клієнта, лаконічність та точність фраз консультанта. Аналіз консультації; чотирьохвекторна схема аналізу консультації в інтервізійній роботі.

Особливості застосування окремих прийомів і технік у психологічному консультуванні. Ресурсний стан психолога-консультанта. Техніки слухання (пасивне, активне, емпатичне). Мікротехніки психологічного консультування. Мета-модель (НЛП). Зворотний зв'язок як системні взаємодія і консультативна техніка. Особливості використання парадоксальних технік. Модель «добре сформованого результату». Застосування метафор. Робота з образами. АВСД – модель А. Еліса. Мультимодальне консультування А. Лазаруса. Техніки гештальт-терапії. Транзактний аналіз стосунків. Балансна модель (Н. Пезешкіан). Аналіз емоційних переживань клієнта. Використання різноманітних технік інтерпретації емоційних переживань клієнта: альтернативні формулювання; акцентування емоційних переживань; використання парадоксальних питань; уточнюючі та поглиблюючі формулювання; використання інтерпретації; перефразування.

НАДАННЯ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДОПОМОГИ ЗА ОКРЕМИМИ НАПРЯМАМИ

Консультативна допомога дорослим. Тривога, провинна, суїцид, втрата, робота із залежностями і співзалежностями. Корекція небажаних емоційних станів на прикладі тривоги. Аутогенне тренування: межі застосування, принципи, початковий комплекс АТ. Проблема спілкування – одна з основних причин звернення до психолога-консультанта. Основні характеристики напрямку скарг по проблемам спілкування: сам клієнт; інші люди; конкретні

категорії людей. Аналіз емоційних переживань, що ускладнюють процес спілкування. Використання уточнюючих та парадоксальних питань у такому аналізі. Профорієнтація і профконсультування. Профдіагностика у профконсультуванні.

Консультування батьків за окремими проблемами, пов'язаними із ускладненнями у психічному і особистісному розвитку дітей. Консультування з питань дитячої тривоги, страхів, невропатичних і психопатичних проявів, синдрому психомоторної нестабільності (енурез, тики, заїкання). Консультування батьків з питань труднощів у взаємовідносинах з дорослими дітьми. Корекція позиції батьків по відношенню до дитини. Особливості гіпердомінантної позиції батьків у відношенні до дитини. Необхідність переглянути позицію батьків по відношенню до дитини, тактику повсякденної поведінки, а також уявлення батьків про свою дитину. Корекція відношення батьків до дитини. Ліворукі діти. «Важкі» підлітки.

Сімейне консультування. Завдання, принципи і структура консультативної роботи із сім'єю. Релевантні феномени (структура, функції, динаміка, «сімейні міфи», «парадоксальна комунікація», «патологічні трикутники» тощо). Деякі техніки сімейного консультування: «скульптурування» у роботі із сім'єю, «категорії» В. Сатір, застосування «Я-висловлювання».

Особливості телефонного консультування. Особливості дистанційного консультування. Основні завдання телефонного консультування. Типи звернень. Підготовка спеціалістів для консультативної роботи на телефоні довіри, організаційні принципи Телефоні довіри.

ПАТОПСИХОЛОГІЯ

1. *Мета навчального курсу* – формування системних знань з теоретичних та прикладних питань «Патопсихології»; з'ясування причин змін особистості і порушень у сфері психічних процесів, станів, поведінки в осіб, які страждають на психічні захворювання; професійний саморозвиток та успішна професійна діяльність на робочому місці практичного психолога.

2. *Завдання навчального курсу:* 1) систематизація інформаційного масиву з патопсихології; 2) з'ясування структури предмета патопсихології та встановлення системи міждисциплінарних зв'язків; 3) вивчення особливостей порушень в особистісній, емоційній, пізнавальній та мотиваційній сферах, які діагностуються при різних психічних захворюваннях; 4) формування прикладних умінь і навичок для забезпечення кваліфікованого професійного вирішення завдань у сфері психодіагностики, психокорекції і психологічного консультування.

ВСТУП ДО ПАТОПСИХОЛОГІЇ

Патопсихологія як галузь психологічної науки і навчальний предмет. Предмет і завдання патопсихології. Диференціація понять «патопсихологія», «психопатологія», «спеціальна психологія». Методологічні принципи патопсихології. Патопсихологія і суміжні дисципліни: Патопсихологія в психології та медицині. Патопсихологія і психіатрія. Відмінності патопсихології і психопатології. Патопсихологія і психотерапія. Завдання і функції патопсихологів. Види психопрофілактичних, експертних завдань, які вирішує патопсихолог. Психотерапевтичні, корекційні і реабілітаційно-відновлювальні завдання. Участь патопсихолога в експертній діяльності, оцінка динаміки під час терапії, участь у психотерапії. Види психологічних служб, в яких працюють патопсихологи.

Основні принципи побудови патопсихологічного експериментального дослідження. Специфіка патопсихологічного експерименту. Принципи побудови патопсихологічного експерименту. Основні вимоги до змісту та проведення патопсихологічного дослідження. Основні принципи аналізу і інтерпретації даних. Навчальний експеримент. Технологія проведення, цілі і задачі, організація та етапи проведення. Рекомендації до складання висновку патопсихологічного дослідження.

Системний якісний аналіз психічної діяльності хворого. Моделювання психічної діяльності в експериментальних умовах. Апеляція до особистості хворого, актуалізація його особистісних відносин. Активна позиція патопсихолога під час експерименту, що розглядається як спільна з респондентом діяльності. Виявлення як порушених, так і збережених сторін психічної діяльності для опертя на них психокорекційної роботи. Якісний аналіз результатів дослідження.

Методи патопсихології. Аналіз продуктів діяльності. Біографічний метод. Експериментальні методи. Співвідношення понять «експеримент» та «експериментально-психологічні методики». Бесіда. Спостереження. Тестові методи. Метод піктограм. Біографічний метод в патопсихології. Проективні методи. Патопсихологічне дослідження в нормі й клініці. Методики експериментально-психологічного дослідження. Дослідження уваги. Дослідження пам'яті. Дослідження інтелекту. Дослідження мислення. Дослідження емоційно-вольової сфери.

Організація та зміст діяльності патопсихолога

Практичні завдання патопсихології: участь у нозологічній діагностиці. Участь в експертній діяльності, оцінка динаміки під час терапії, участь у психотерапії. Зміст діяльності патопсихолога з патопсихологічного обстеження хворих. Робота із документацією. Вимоги до організації патопсихологічного обстеження. Етапи обстеження. Інтерпретація результатів. Складання заключення за результатами дослідження.

Короткий нарис виникнення патопсихології. Наукові, практичні та методологічні передумови виокремлення патопсихології в самостійну галузь психології. Огляд теорій, які впливали розвиток патопсихології. Теорія асоціонізму Вундта. Теорія конституціоналізму. Психоморфологічна теорія. Гештальт-психологія. Фройдизм та неофройдизм. Психологія екзистенціалізму.

Природничі традиції у вітчизняній психології. Значення ідей І. Сеченова та І. Павлова. Роль школи В. Бехтерева, С. Корсакова, О. Бернштейна в становленні патопсихології. Провідна роль Л. Виготського у формуванні патопсихології. Внесок Б. Зейгарник у розвиток вітчизняної патопсихології. Розвиток патопсихології в Україні.

Прояви психічної норми і патології. Дизонтогенез. Розвиток психіки в нормі і патології. Ознаки психічної норми. Психологічна норма та її складові. Психологічні критерії, які розмежовують нормальний і аномальний стан. Поняття про здоров'я. Критерії оцінки здоров'я. Характерні ознаки психічного нездоров'я. Хвороба. Непрацездатність. Інвалідність. Дефект. Риси особистості, що спричиняють психосоматичні захворювання. Порушення психічного розвитку. Чинники психічних розладів. Дизонтогенез. Психічний дизонтогенез. Критерії психічного дизонтогенезу. Види психічного дизонтогенезу. Психічний інфантилізм. Затримка психічного розвитку: класифікація, причини.

ПОРУШЕННЯ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Основні форми порушень пізнавальних психічних процесів. Кількісні та якісні зміни відчуттів. Розлади сприйняття, їх діагностика. Розлади пам'яті, її діагностика. Дисмнезії. Парамнезії. Ремінісценції. Псевдоремінісценції. Розлади мислення, його діагностика. Порушення операційної сторони мислення. Порушення динаміки мислення. Порушення мотиваційного компоненту мислення. Розлади уваги, її діагностика.

Патологія емоційної сфери. Патологія емоцій, їх діагностика. Порушення вираженості (сили) емоцій. Порушення адекватності емоцій. Порушення стійкості емоцій. Розлади настрою. Патологічно підвищений настрій. Патологічно знижений настрій. Кризові життєві події. Афективні розлади. Патологічний й фізіологічний афект. Тривожні розлади. Тривога нормальна й патологічна. Класифікація тривожних розладів. Фобічні розлади. Страхи. Манія. Ейфорія. Дисфорія. Апатія. Суїцидальні думки чи поведінка. Посттравматичний стресовий розлад. Травматична стресова реакція. Військово-травматичний стрес.

РОЗЛАДИ ОСОБИСТОСТІ. ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ В ОНТОГЕНЕЗІ

Розлади особистості та вольові розлади. Детермінанти розладів особистості. Генетичні чинники. Органічні ураження мозку. Чинники психосоціального розвитку особистості. Ексцентричні розлади: шизоїди, параноїчні розлади особистості. Демонстративні розлади особистості: дисоціальні розлади, емоційно нестійкі розлади особистості, істеричні розлади особистості. Тривожно-астенічні розлади: ананкасні, тривожно помисливі розлади особистості, розлади залежної особистості.

Розлади волі, її діагностика. Абулія. Гіпербулія. Гіпобулія. Порушення потягів. Клептоманія. Піроманія. Дипсоманія. Дромоманія. Стереотипії. Ехолалія. Каталепсія. Порушення довільних рухів і дій. Апраксія. Кататонія. Ступор. Інфантилізм. Автоматизми. Ехопраксія. Ехолалія. Кататонія. Імпульсивні потяги. Порушення самосвідомості. Деперсоналізація.

Психічні розлади в онтогенезі. Психічна депривація. Шпитальний феномен. Затримка психічного розвитку: психічний інфантилізм. Синдром раннього дитячого аутизму. Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю. Неврози в дітей. Розлади в підлітково-юнацькому періоді: нервова анорексія, нервова булімія. Розлади потягів: агресивність, дромоманія, порушення ідентифікації статі та сексуальні розлади. Вікові психічні зміни.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

1. *Мета навчального курсу* – вивчення наукових підходів до організації та проведення експериментальних досліджень; підготовка студентів до самостійної дослідницької роботи.

2. *Завдання навчального курсу*: 1) вивчення основних напрямків методології експериментального дослідження, його етапів, принципів, типів; 2) оволодіння прийомами побудови гіпотез, контролю залежної та зовнішньої змінних, процедурою побудови експерименту; 3) ознайомлення з побудовою експериментальних, доекспериментальних та квазіекспериментальних планів, перспективами планування досліджень; 4) підготовка до самостійного проведення експериментальних досліджень, обробки дослідницької інформації, її інтерпретації та узагальнення.

3. *Основні навчальні компетентності*:

знати: методологічні аспекти науки; психологічні особливості експерименту; процедури побудови експериментального дослідження; основні положення щодо вибору методів статистичної обробки інформації, її інтерпретації та узагальнення;

уміти: самостійно будувати експериментальні плани в залежності від мети психологічного дослідження; створювати репрезентативну експериментальну вибірку, яка б відповідала критеріям зовнішньої, внутрішньої та операціональної валідності; перевіряти отриману інформацію на предмет валідності та достовірності; інтерпретувати кількісну інформацію експериментальних досліджень, писати експериментальні висновки.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ.

Мета, завдання, методи експериментальної психології. Предмет експериментальної психології. Завдання експериментальної психології. Місце експериментальної психології в системі наукового знання. Зв'язок експериментальної психології із психодіагностикою, загальною, віковою та педагогічною, диференційною, соціальною психологією, психофізіологією тощо. Теоретичні та практичні завдання експериментальної психології. Експериментальна психологія і практика педагогічної діяльності. Методологічні принципи експериментальної психології. Класифікація методів дослідження: експеримент та неекспериментальні методи, їх характеристики.

Структура наукового дослідження та експериментальна взаємодія. Поняття про наукове дослідження. Наукова проблема. Теорія як реконструкція реальності. Поняття про гіпотезу: види, походження, вимоги. Етика психологічних досліджень. Експериментальна взаємодія. Етичні аспекти психологічних досліджень. Згода на участь у експериментальному дослідженні. Правове регулювання психологічних досліджень. Наукове шахрайство та чистота експерименту.

ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.

Неекспериментальні методи дослідницької роботи. Класифікація методів неекспериментального дослідження. Спостереження, види, процедура побудови. Біографічний метод. Метод аналізу продуктів діяльності. Архівний метод. Бесіда, інтерв'ю, анкетування. Вимоги до організації та проведення. Види питань. Структура психологічної бесіди. Опитувальники. Види опитувальників. Структура побудови опитувальників. Види питань, порядок їх розміщення. Тести. Переваги і недоліки тестів. Вимоги до проведення тестування. Специфікація тестів.

Експеримент як метод психологічного дослідження. Поняття про психологічний експеримент. Види експерименту. Структура експерименту. Валідність експерименту. Факт і артефакт в експерименті. Проблема контролю в експерименті. Галузеві експерименти в психології. Загальне поняття про галузеві експерименти. Експерименти в загальній психології, віковій психології, психофізіології, соціальній психології, медичній психології, психотерапії, психоконсультації.

ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ.

Стратегії і плани експериментального дослідження. Стратегії експериментального дослідження. Класифікація експериментальних планів. Якісні, кількісні експериментальні плани. Внутрішньогрупові, міжгрупові плани. Доекспериментальні плани. Квазіекспериментальні плани. Плани істинних експериментів. Плани з однією незалежною змінною. Факторні плани. Плани експерименту з малим N.

Дослідницька програма в експерименті. Поняття про дослідницьку програму. Постановка проблеми експериментального дослідження. Теоретичний аналіз проблеми. Вибір змінних і формулювання гіпотез. Вибір стратегій і планів експериментального дослідження.

Деонтологічний аналіз психологічних досліджень. Аналіз ресурсів експерименту. Вибір методів експериментального виміру. Протокол експерименту.

АНАЛІЗ ТА ПРЕДСТАВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Аналіз та інтерпретація результатів дослідження. Поняття про кількісний аналіз у психологічних експериментах. Якісний аналіз та інтерпретація результатів експерименту. Наочно-графічне представлення результатів досліджень. Формулювання висновків досліджень.

Представлення результатів експериментів. Поняття про науковий стиль. Основні вимоги до мови наукового звіту. Структура і оформлення письмового наукового звіту. Вимоги до виступів з представлення результатів наукового дослідження.

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

1. *Мета навчального курсу* – усвідомлення студентами значущості знань про соціально-психологічний розвиток особистості в умовах організованих та неорганізованих чинників соціального впливу як необхідної умови адекватного реагування на різнопланові соціальні виклики в системі освіти.

2. *Завдання навчального курсу:* з'ясування структури предмета соціальної психології; вивчення динаміки та закономірностей соціально-психологічного розвитку особистості; вивчення динаміки та закономірностей соціально-психологічного розвитку групи; аналіз механізмів групової взаємодії в учнівській групі; встановлення способів прогнозування соціального розвитку особистості в умовах альтернативного навчально-виховного впливу («особистісно-орієнтованого» – «директивного»).

3. *Основні навчальні компетентності:*

знати: методологічні аспекти науки; сучасні підходи до розуміння соціально-психологічних проблем; наукові погляди представників різних психологічних шкіл на соціально-психологічні питання та шляхи їх розв'язання; механізми виникнення, розвитку соціально-психологічних явищ;

уміти: дотримуватися певного методологічного підходу у вивченні соціально-психологічних питань; вміти розкрити специфіку внутрішніх та зовнішніх детермінант, які спонукають до певних соціально-психологічних явищ; орієнтуватися в різноманітних теоріях, критично аналізувати їх; проводити діагностику та корекцію особистості з опорою на теоретичні підходи до питань соціально-психологічної дійсності; розуміти переваги та недоліки окремих груп методів дослідження соціально-психологічних явищ.

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ.

Предмет і завдання соціальної психології. Предмет і завдання соціальної психології. Структура предмету соціальної психології. Соціально-психологічна реальність. Принципи соціальної психології. Соціальна психологія і соціологія. Проблеми соціальної психології. Завдання і перспективи соціальної психології. Соціальна психологія і сучасне суспільство. Форми духовної діяльності. Зв'язок соціальної психології з іншими науками (соціальна філософія, соціологія, історія, педагогіка, політологія та ін.). Місце соціальної психології в системі психологічного знання (вікова психологія, педагогічна психологія етнопсихологія та ін.). Соціальна і педагогічна психологія (Я. Коломинський, А. Реан та ін.). Соціальна психологія і соціальна педагогіка. Соціально-психологічні особливості публіки та аудиторії. Соціальна психологія і психотехніка (О. Гастев, П. Керженцев та ін.). Соціальна психологія і психологія управління (О. Бандурка, С. Бочарова, О. Землянська, Є. Кішкель, Л. Орбан-Лембрик, Ф. Генов та ін.). Соціальна психологія і політична психологія. Предмет, проблеми, завдання прикладної соціальної психології (Т. Яценко). Основні сфери застосування прикладної соціальної психології. Соціальна психологія педагогічного менеджменту. Тренінг міжособистісного спілкування (Д. Джонс).

Короткий історичний нарис виникнення і становлення соціальної психології.

Хронологічні етапи розвитку соціально-психологічного знання: 1. Античність (VI ст. до н.е. – IV ст. н.е.). 2. Середньовіччя (VI–XIV ст.). 3. XVII ст. (актуалізація соціально-психологічних ідей). 4. XVIII – кінець XIX ст. (формування предмету соціальної психології). 5. XX – XXI ст. (розвиток соціальної психології як окремої галузі психологічного знання). Основні етапи розвитку соціальної психології в XX ст. як віхи її досягнень: 1. Експериментально-прикладний етап (початок XX – 20-ті р. XX ст.) (Ф. Тейлор, Е. Мейо, Ч. Кулі, Г. Зіммель та ін.). 2. Експериментальний етап (20–50-ті роки XX ст.) (В. Бехтерев, К. Левін, В. Меде, Ф. Олпорт та

ін.). 3. Становлення соціальної психології як окремої галузі психологічного знання (50–70-ті р. ХХ ст.). 4. Домінування соціально-психологічної проблематики в умовах глобалізації, інтегрування людських спільнот (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Основні форми соціально-психологічного знання. Соціальна психологія в Україні (О. Киричук, М. Корнєв, А. Коваленко, В. Москаленко, Л. Орбан-Лембрик, Т. Титаренко та ін.). Соціальна психологія в Росії (Г. Андрєєва, А. Петровський, А. Реан, Г. Старовойтова, М. Ярошевський та ін.). Основні напрями наукового знання в сучасній зарубіжній соціальній психології (біхевіоризм, гуманістична психологія, когнітивна психологія, психоаналіз).

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.

Методи соціальної психології. Методологічні основи соціально-психологічного дослідження. Загальні вимоги до методів соціально-психологічного дослідження. Основні компоненти дослідження. Якісна характеристика дослідження. Принцип репрезентативності. Спостереження. Експеримент. Опитування (бесіда, анкета, інтерв'ю). Тести («Ділові ситуації», діагностика міжособистісних стосунків Т. Лірі, методика PARI, методика Рене Жилія). «Решітка протистояння позицій». Референтометрія. Техніка репертуарних решіток (TRP). Парний рейтинг. Соціометрія (І. Волков, Я. Коломинський, Дж. Морено, В. Паніотто та ін.).

СПІЛКУВАННЯ В ГРУПІ.

Спілкування як соціально-психологічний феномен. Спілкування як соціально-психологічний феномен. Спілкування в структурі суспільних відносин і міжособистісних стосунків. Категорія спілкування в провідних вітчизняних авторських психологічних концепціях (Б. Ананьєв, Г. М. Андрєєва, Г. Батищев, Л. Виготський, О. Запорожець, М. Каган, В. Кан-Калик, О. Киричук, Я. Коломинський, І. Кон, О. О. Леонтьєв, М. Лісіна, Б. Ломов, А. Мудрик, К. Платонов, Л. Резников, С. Рубінштейн, В. Соковнін, А. Урсул та ін.). Вікові типи спілкування (М. Лісіна, А. Мудрик, Д. Ельконін та ін.). Основні бар'єри в міжособистісному спілкуванні. Позашкільне спілкування (І. Полонський). Спілкування як форма вияву активності особистості. Сторони спілкування (комунікативна, перцептивна, інтерактивна) (Г. Андрєєва). Функції спілкування. Спілкування як обмін інформацією. Види інформації. Засоби комунікації. Психологічна природа засобів спілкування. Психологічні особливості вербальної комунікації. Психологічні особливості невербальної комунікації. Проблема інтерпретації невербальної поведінки. Комунікативні бар'єри та способи їх подолання. Спілкування як сприймання людьми одне одного. Почуття й емоції в спілкуванні. Психологічний вплив у процесі спілкування. Механізми взаєморозуміння (ідентифікація, егоцентризм, емпатія, рефлексія, каузальна атрибуція, стереотипізація, ефект ореолу, новизна об'єкту та ін.). Механізми психологічного впливу та соціально-психологічні форми його реалізації (зараження, паніка, навіювання, наслідування, мода, чутки, плітки). Стратегії і тактики психологічного впливу. Правила ефективного психологічного впливу. Труднощі міжособистісного спілкування. Психологія утрудненого спілкування. Самотність, аутичність і відчуження як форми дефіцитного спілкування. Спілкування як взаємодія. Різновиди взаємодії. Структурний аналіз міжособистісної взаємодії. Соціально-психологічні типи взаємодії. Конфлікт як особливий вияв конкурентної взаємодії. Експериментальні схеми реєстрації взаємодії. Місце спілкування в системі взаємовідносин людей і його соціально-психологічні механізми. Соціально-психологічні основи педагогічного спілкування. Соціальна установка і процес спілкування.

Особистість і група. Соціально-психологічні теорії особистості (І. Блажава, Л. Божович, В. Мясищев, К. Платонов, А. Прангішвілі, Д. Узнадзе та ін.). Соціально-психологічна структура особистості (Б. Ананьєв, Є. Кузьмін, К. Платонов, Л. Сохань, В. Фрідріх та ін.).

Соціалізація як соціально-психологічна категорія. Філогенез і соціалізація. Онтогенез і соціалізація. Джерела, чинники та інститути соціалізації. Етапи соціалізації особистості. Чинники соціалізації (Н. Андрєєнкова, Т. Шибутані та ін.). Статус особистості в групі як засіб референтного впливу в групі (В. Ольшанський, Т. Шибутані та ін.). Соціальні ролі в групі (Л. Буєва, І. Кон, Є. Кузьмін, Р. Ліптон, Т. Ньюком, Б. Паригін, Е. Шаріпов та ін.). Генезис ролі. Позиція особистості (А. Адлер). Позиція як інтегральна система вибірових відносин особистості (Б. Ананьєв, Є. Беляєв, Л. Божович, І. Кон, А. Кречмер, В. Мясищев, Б. Паригін та ін.). Соціальне очікування (М. Гомелаурі). Соціальна установка як центральний елемент позиції (Ф. Знанецький, В. Мясищев, У. Томас, Д. знадзе, В. Ядов та ін.). Соціальна установка (атитюд) і реальна поведінка. Авторитет і престиж особистості.

ПРОБЛЕМА ГРУПИ В СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ.

Міжособистісні стосунки в групі. Поняття «групи» в соціальній психології. Історія досліджень «групи» як проблеми соціальної психології (С. Аш, Ч. Кулі, Е. Мейо, М. Шеріф та ін.). Основні підходи до вивчення малих соціальних груп: соціометричний (І. Волков, О. Киричук, Я. Коломинський, Дж. Морено, В. Паніотто, В. Ядов та ін.); групова динаміка (К. Левін); психоаналіз (А. Байон, В. Бенніс, З. Фройд, Г. Шепард, В. Шутц та ін.); інтеракціонізм (Дж. Мід). Види груп. Ознаки групи (А. Зандер, Д. Картрайт, Ж. Мартен, Г. Хоманс та ін.). Взаємостосунки в групі. Механізми групової динаміки: розв'язання внутрішніх групових суперечностей (А. Кирпичник), «ідіосинкразичний кредит» (Е. Холландер), психологічний обмін (І. Олтмен, Д. Тейлор).

Мала група як соціально-психологічне явище (С. Слакв). Види малих груп, їх структура. Концепції і моделі розвитку малої групи: 1) двовимірна модель (А. Роарк, Г. Стенфорд, Б. Такмен); 2) одновимірна модель Е. Мабрі; 3) концепція діяльнісного опосередкування міжособистісних стосунків, або стратометрична (А. Петровський); 4) концепція поетапного розвитку групи, або параметрична (Л. Уманський, А. Лутошкін); 5) колектив як вищий рівень розвитку групи, що формується на засадах спільної соціальної та значущої діяльності (І. Волков, О. Киричук, О. Чернишов та ін.).

Стадії розвитку малої групи. Групові норми та нормативна поведінка. Груповий тиск. Типи конформної поведінки (В. Чудновський). Рівні конформної поведінки. Вплив меншості на групу. Референтні групи (Р. Мертон, А. Петровський та ін.). Соціально-психологічний зміст групової згуртованості (Д. Картрайт, А. Лотт, Б. Лотт, А. В. Петровський, Л. Фестінгер). Міжособистісна сумісність (І. Антонова, М. Обозов, А. Обозова, Р. Кричевський та ін.). Групові конфлікти (Р. Блейк, М. Вебер, Н. Гришина, Дж. Мутон та ін.). Лідерство і керівництво в малій групі. Стилі лідерства і керівництва (Г. Андреева, Р. Блейк, К. Левін, Дж. Мутон, Б. Паригін, Ф. Фідлер та ін.).

Прийняття групового рішення (Ч. Морріс, Л. Уманський, Д. Хакмен та ін.). Особливості та механізми групової дискусії. Психологічні особливості великих стабільних соціальних груп. Категорія великої групи як соціальних спільностей в соціальній психології. Класифікація великих соціальних груп (Б. Грушин). Концепція колективу А. Макаренка. Функції груп та колективів.

Основні закономірності розвитку учнівської групи. Учніський клас як різновид групи. Вікова періодизація соціально-психологічного розвитку особистості в групі (А. Петровський). Механізми соціалізації в учнівській групі. Умови ефективної діяльності учнівського колективу. Соціально-психологічні наслідки збільшення чисельності колективу. Динаміка взаємостосунків у групах ровесників. Статева диференціація в групах дітей та її врахування в практиці педагогічної діяльності. Особистість педагога як чинник становлення міжособистісних стосунків в учнівській групі.

Сім'я як різновид соціальної групи. Сім'я як різновид малої соціальної групи. Типи сім'ї. Функції сім'ї. Основні закономірності сімейного спілкування (Т. Афанасьева). Формування дитячої особистості в сім'ї (В. Сухомлинський). Сім'я і навколишня дійсність. Дитяча особистість і процес соціалізації (А. Добрович). Соціально-психологічні аспекти сімейного виховання (В. Левкович).

ПСИХОДІАГНОСТИКА

ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ ПСИХОДІАГНОСТИКИ. ДІАГНОСТИКА ЗДІБНОСТЕЙ ТА СТИЛЬОВИХ РИС ОСОБИСТОСТІ.

Історія розвитку психодіагностики. Основні поняття психодіагностики. Історія розвитку психодіагностики. Основні напрямки психодіагностичних досліджень у сучасній психодіагностиці. Професійно-етичні принципи діагностичної роботи. Понятійний апарат діагностики.

Класифікація та характеристики методів психодіагностики. Психометричні вимоги до методів психодіагностики. Класифікаційні системи методів дослідження у психодіагностиці. Характеристика об'єктивних та суб'єктивних методів дослідження. Проективні методи дослідження у психодіагностиці. Методи шкалювання. Техніки репертуарних решіток. Технічне забезпечення методів психодіагностики.

Діагностика загальних, креативних, спеціальних здібностей. Вивчення професійної спрямованості особистості. Діагностика загальних та креативних здібностей. Вивчення професійної спрямованості особистості. Загальні здібності як об'єкт діагностування. Методичні проблеми у діагностуванні загальних здібностей. Малюнок як форма вивчення загальних

здібностей. Система спеціальних здібностей, специфіка їх вивчення. Діагностика пізнавальних процесів як складових компонентів загальних здібностей. Діагностика креативних здібностей. Специфіка прояву креативних здібностей в онтогенезі. Основні наукові підходи до вивчення креативних здібностей. Методичні прийоми вивчення показників креативності особистості.

Діагностика темпераменту та характеру. Діагностика стабільних у часі психічних властивостей. Проблема діагностики рис та здібностей в історії психологічної думки. Основні методичні підходи до діагностики темпераменту. Специфіка вивчення характеру у діагностиці. Діагностика акцентуацій характеру.

ДІАГНОСТИКА МОТИВАЦІЇ, САМОСВІДОМОСТІ ТА ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ.

Діагностика потребо-мотиваційної сфери. Об'єкти та методи вивчення мотивації. Діагностика мотивації та свідомості. Структура потребо-мотиваційної сфери. Об'єкти діагностики мотивації. Групи методів діагностики мотивації. Вимірювання показників рівня домагань особистості.

Основні напрями та методи діагностики самосвідомості особистості. Побудова самосвідомості. Самовідношення як об'єкт діагностування. Процедура проведення ТРР з метою вивчення самосвідомості. Методика керованої проєкції. Дослідження рівня контролю особистості.

Напрями вивчення емоційної сфери. Методи дослідження емоцій. Рівні емоційної регуляції особистості. Основні та другорядні детермінанти емоційного розвитку. Критерії емоційного розвитку дитини. Основні групи методів дослідження емоцій.

Діагностика вольової сфери особистості. Історичні аспекти вивчення природи волі. Структурні компоненти волі як об'єкти дослідження. Вивчення вольового наміру особистості. Характеристика основних груп методів дослідження волі.

ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ ТА МІЖСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН.

Діагностика психологічної готовності до навчання в школі. Вивчення дезадаптації школярів. Діагностика розвитку в роботі практичного психолога. Показники психологічної готовності до навчання в школі. Детермінанти неготовності до навчання. Методичні прийоми вивчення рівнів психологічної готовності до навчання у школі.

Діагностика порушень розвитку. Показники дезадаптації особистості в групі. Діагностичні критерії вивчення дезадаптації. Методичні прийоми дослідження проблеми дезадаптації. Порушення розвитку 1, 2, 3 порядку. Детермінанти порушень розвитку. Основні методичні підходи до вивчення міри порушень розвитку.

Основні критерії та детермінанти міжособистісних відносин. Соціометрія. Модифікації соціометричного тесту. Методи непрямой оцінки міжособистісних відносин. Методи спостереження та експертної оцінки у дослідженні міжособистісних стосунків.

Види інтерпретації результатів дослідження. Оформлення діагностичних висновків. Діагностичні заключення. Основні тенденції опису результатів дослідження у діагностиці. Різновиди психологічної документації. Вимоги до передачі інформації замовнику.

(західний і північний регіони). Українська психологічна думка з 1991 р. (південно-східний регіон). Вітчизняні та світові тенденції у психології кінця ХХ – на початку ХХІ ст. Галузі психологічного знання.

ПРАКТИКУМ З ПСИХОКОРЕКЦІЇ

1. Мета навчального курсу – засвоєння студентами базового комплексу знань і вмінь, необхідних для надання психологічної допомоги з метою корекції небажаних відхилень у поведінці і особистісному розвитку.

2. Завдання навчального курсу: 1) ознайомлення студентів з основними підходами до психологічної корекції; 2) ознайомлення студентів з особливостями здійснення корекційного впливу при окремих порушеннях психічного і особистісного розвитку; 3) розвиток навичок професійного спілкування, здійснення корекційного впливу в індивідуальній і груповій (в групі та через групу) роботі; 4) формування професійного сприйняття психологічних ускладнень в особистісному зростанні, міжособистісних стосунках.

3. Основні навчальні компетентності:

знати: основні принципи психокорекційної роботи, деонтологічні принципи її проведення, вимоги до психолога, який здійснює таку роботу; принципи складання корекційних

програм; особливості проведення психокорекції в залежності від специфіки відхилення, особистісних і вікових особливостей; розуміти особливості та можливості використання сучасних моделей (підходів) у психокорекції (психотерапії) з метою корекції окремих відхилень;

уміти: аналізувати запит і планувати корекційні заходи обираючи доцільну стратегію роботи; застосовувати окремі техніки (в межах концептуальних моделей) психологічної корекції; моделювати особисті проблеми і ускладнення в особистісному зростанні при складанні корекційних програм і здійсненні корегуючого впливу з опорою на психологічні і психотерапевтичні моделі.

ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ПРО ПСИХОЛОГІЧНУ КОРЕКЦІЮ.

Психологічна корекція як форма психологічної допомоги. Поняття про психологічну корекцію. Психологічна корекція, психологічне консультування і психотерапія. Деонтологічні принципи в психокорекції.

Об'єкт і предмет корекційного впливу. Поняття про психічний дизонтогенез. Класифікація психічного дизонтогенезу. Психічний недорозвиток, затримка розвитку, ушкоджений розвиток, дефіцитарний розвиток, викривлений розвиток, дизгармонійний розвиток. Рівні нервово-психічного реагування на несприятливі життєві обставини (сомато-вегетативний, психомоторний, афективний, емоційно-ідеаторний). Особливості гострої і шоквої психотравми. Вплив на психіку і особистісний розвиток хронічних психотравмуючих обставин. Поняття про корекцію життєвої ситуації. Поняття про стрес. Стадії стресового реагування.

ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОВЕДЕННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ.

Особливості проведення корекційної роботи з клієнтами різних вікових категорій. Особливості проведення корекційної роботи з дітьми різного віку. Корекційна робота з дорослими людьми. Особливості групової психокорекційної роботи.

Корекційні програми. Організація і проведення корекційної роботи. Види психокорекції (за спрямованістю, змістом, формою роботи, наявністю програми, характером керування коригуючим впливом, тривалістю, обсягом завдань). П'ять видів стратегій психокорекції (за Ю. С. Шевченко). Симптоматична і каузальна психокорекція. Загальна, приватна і спеціальна психокорекція. Моделі психокорекції (загальна, типова, індивідуальна). Основні принципи складання корекційних програм. Принцип системної єдності корекційних, профілактичних і розвиваючих програм. Принцип єдності корекції і діагностики. Принцип пріоритету корекції каузального типу. Діяльнісний принцип. Принцип урахування вікових і індивідуальних особливостей. Принцип комплексності методів психологічного впливу. Принцип активного залучення найближчого соціального оточення до участі в корекційній програмі. Види корекційних програм (стандартизовані і вільні). Основні вимоги до корекційних програм. Основні блоки психокорекційного комплексу. Діагностичний, настановчий, корекційний блок. Блок оцінки ефективності корекційних впливів. Організаційні умови проведення психокорекційних занять в школі. Принципи складання корекційних програм. Структура корекційного заняття. Варіанти організації корекційних занять. Оцінка ефективності психокорекційної роботи.

ПІДХОДИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОКОРЕКЦІЇ. ТЕХНІКИ КОРЕКЦІЙНОГО ВПЛИВУ.

Когнітивні техніки в корекційній роботі. Когнітивні техніки в корекційній роботі. Підходи А. Бека, У. Глассера, А. Елліса.

Поведінковий підхід до психокорекції. Релаксація і аутотренінг в корекційній роботі. Прогресивна м'язева релаксація за Джекобсоном і можливості її використання з метою корекції небажаних емоційних станів. Інші біхевіоральні техніки корекційного впливу. Використання технік нейро-лінгвістичного програмування.

Робота з образами в індивідуальній корекційній роботі Використання технік кататимно-імагинативної психотерапії в корекційній роботі. Метод емоційно-образної терапії. Структура корекційної сесії в ЕОТ. Способи трансформації образу в ЕОТ (Н. Д. Лінде). Техніки роботи з образами в НЛП.

Застосування в корекційній роботі методів ігрової та арт-терапії. Психоаналіз, теорія об'єктних стосунків, аналітична психологія К. Г. Юнга як теоретична основа ігрової терапії. Особливості використання ігрової і арт-терапії з корекційною метою. Основні принципи.

Нарративний підхід в психокорекції: метафори і казкотерапія Використання в психокорекції метафор. Принципи побудови метафор. Уявлення про казкотерапію.

Інтегративні підходи в психокорекції Сучасні інтеграційні тенденції в психотерапії. Еклектичні і інтегративні підходи в психотерапії. Позитивна психотерапія Н. Пезешкіана як приклад інтегративного підходу.

ПСИХОКОРЕКЦІЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ТА ОКРЕМИХ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Корекція особистісного розвитку. Невротичний розвиток особистості («розлади зрілої особистості»). Акцентуації характеру і темпераменту. Корекція адитивної поведінки. Корекційна робота зі шкідливими звичками (за Дж. Г. Скотт, з використанням технік психосинтезу, НЛП). Подолання стресу (методика щеплення проти стресу за Мейхенбаумом, тілесно-орієнтовані техніки).

Корекція емоційних станів. Корекція і розвиток пізнавальних психічних процесів. Корекція (розвиток) пізнавальних психічних процесів (на прикладі уяви).

ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ

1. *Мета навчального курсу* – усвідомлення теоретичної і практичної значущості історико-психологічних знань у системі психологічного знання (наукових шкіл, окремих особистостей) для професійного саморозвитку та успішної професійної діяльності на робочому місці психолога.

2. *Завдання навчального курсу:* 1) з'ясування структури предмета історії психології; 2) вивчення динаміки та закономірностей становлення історико-психологічного знання; 3) вивчення досягнень окремих вчених, наукових шкіл для становлення психології як науки, навчальної дисципліни; 4) систематизація інформаційного масиву з історії психології з метою виокремлення основних досягнень вітчизняної та західноєвропейської психології.

3. *Основні навчальні компетентності:*

знати: хронологію історико-психологічного знання; основні досягнення психологічного знання на окремих історичних етапах суспільного розвитку (античний, середньовіччя тощо); основні тенденції розвитку сучасного психологічного знання; окремі наукові поняття, які як методологічні встановились у психологічній науці;

уміти: аналізувати досягнення психологічних шкіл, концепцій, окремих учених; встановлювати дисциплінарні зв'язки з історією, політологією тощо; застосовувати отримані знання у практиці діяльності; розробляти інші прикладні аспекти застосування отриманих знань.

ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ.

Предмет і завдання історії психології. Історія психології та історична психологія. Методи дослідження в історії психології. Джерела історії психології. Принципи історико-психологічного аналізу.

Становлення історії психології як науки і навчальної дисципліни. Основні історичні етапи становлення психологічного знання. Наукові відкриття як фактори прогресування розвитку психології. Місце історії психології в системі психологічного знання. Зв'язок історії психології з практикою педагогічної діяльності.

АНТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ – СЕРЕДНЬОВІЧНА ПСИХОЛОГІЧНА ДУМКА.

Психологічні ідеї у Давньому Сході, Греції, Римі. Антична психологія та сучасна психологічна наука. Життя та діяльність Конфуція. Життя та діяльність Будди. Основні досягнення античної мілетської школи. Життя та діяльність Сократа. Життя та діяльність Аристотеля. Життя та діяльність Демокрита. Життя та діяльність Геракліта Ефеського. Життя та діяльність Платона. Життя та діяльність Епікура. Життя та діяльність Гіппократа, Галена. Життя та діяльність Августина Аврелія (Блаженного). Життя та діяльність Анаксагора.

Загальна характеристика епохи середньовіччя. Життя та діяльність Б. Спінози. Життя та діяльність Сенеки. Життя та діяльність Р. Декарта (Картезій). Життя та діяльність Т. Гоббса. Психологічні ідеї в арабській психології (Альгазен, Авіценна, Аверроес). Життя та діяльність Т. Аквінського. Психологічні погляди середньовічних митців (Л. да Вінчі, Рубенс та ін.).

ПСИХОЛОГІЯ XVI–XIX ст.

Українська психологічна думка XVII – XVIII ст. Психологічні погляди українських вчених (П. Могила, Ф. Прокопович, І. Гізель). Психологічні погляди Г. Сковороди. Психологічні погляди К. Ушинського. Психологічні погляди М. Ланге.

Психологічна думка у творах філософів, істориків, літераторів, представників мистецтва. Життя та діяльність Н. Макіавеллі. Життя та діяльність Дж. Локка. Життя та діяльність Ж.-Ж. Руссо. Життя та діяльність С. Холла. Розвиток психологічної науки в царській

Росії (В. Бехтерев, Г. Челпанов, В. Вагнер). Психологічні погляди українських митців (Т. Шевченко, П. Куліш, М. Вовчок).

ПСИХОЛОГІЯ КІНЦЯ ХІХ ст. – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Формування витоків основних сучасних західноєвропейських учень.
Гештальтпсихологія. Психоаналіз (З. Фройд). Біхевіоризм (Д. Уотсон).

Основні психологічні ідеї на початку ХХ ст. – 1950-х рр. Українська психологічна думка кінця ХІХ ст. – 1930 рр. Педологічна концепція (С. Холл, А. Залкінд, Г. Фортунатов, М. Соколов). Психологія марксизму (на прикладах поглядів К. Маркса). Психологічні погляди П. Блонського. Психологічні погляди Л. Виготського. Психологічні ідеї у творах радянських українських митців (М. Глущенко, Ю. Збанацький, О. Головка, О. Довженко та ін.).

ПСИХОЛОГІЯ 1950-х рр. – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Основні досягнення вітчизняної та західноєвропейської психології. Психологічні погляди Л. Божович. Психологічні погляди Б. Ананьєва. Психологічні погляди В. Давидова. Психологічні погляди Л. Занкова. Психологічні погляди Д. Ніколенка. Психологічні погляди С. Рубінштейна. Психологічні погляди Б. Теплова. Психологічні погляди П. Гальперіна. Психологічні погляди Б. Ломова. Психологічні погляди Г. Костюка. Психологічні погляди Д. Узнадзе. Психологічні погляди О. Лурія. Психологічні погляди Д. Ельконіна. Психологічні погляди вчених НДІ психології України (В. Баєв, П. Чамата, В. Котирло та ін.). Психологічні погляди О. Леонтєва. Психологічні погляди О. Запорожця. Психологічні погляди В. Сухомлинського. Наукова спадщина В. Роменця. Українська психологічна думка 1940-1980 рр. Гуманістична психологія. Послідовники психоаналізу (А. Адлер, К. Юнг). Життя та діяльність М. Мід. Психологічні погляди К. Хорні. Психологічні погляди Ж. Піаже. Епігенетична концепція Е. Еріксона. Систематизація сучасних західноєвропейських вчень. Психологічні ідеї у творах українських митців (Л. Костенко, А. Дімаров, М. Шкляр та ін.).

Становлення психологічної думки у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Основні досягнення у загальній психології. Основні досягнення в експериментальній психології та психодіагностиці. Основні досягнення у віковій та педагогічній психології. Основні досягнення в етнопсихології. Основні досягнення в соціальній психології. Наукові дослідні установи України. Українська психологічна думка з 1991 р. (західний і північний регіони). Українська психологічна думка з 1991 р. (південно-східний регіон). Вітчизняні та світові тенденції у психології кінця ХХ – на початку ХХІ ст. Галузі психологічного знання.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінка ECTS	Сума балів за 100 бальною шкалою	Критерії	
A	90-100	Високий рівень володіння теоретичними знаннями й практичними вміннями	Студент вільно володіє навчальним матеріалом, успішно розв'язує завдання підвищеної складності, аргументовано висловлює свої думки, виявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань, під час виконання самостійної роботи. Основні питання розкриває на високому теоретичному й практичному рівнях, без ускладнень орієнтується в матеріалі, повністю відповідає на додаткові запитання. Якість відповідей свідчить про вільне володіння навчальним матеріалом, а також про ознайомлення з додатковим матеріалом із навчальної дисципліни. Набуті компетенції творчо застосовує в професійній предметній діяльності.
B	82-89	Достатній рівень оволодіння знаннями навчального	Студент володіє навчальним матеріалом у межах програми навчальної дисципліни на творчому рівні. Під час відповідей виявляє вільне володіння матеріалом, проте:

		матеріалу, вміннями їх практичного впровадження	<ul style="list-style-type: none"> • відповідає недостатньо повно, але змістовно; • добре володіє теоретичними знаннями з психологічних дисциплін; • орієнтується в системі психологічних понять, але припускається поодиноких несуттєвих помилок у їх тлумаченні; • розв'язує типові психологічні вправи й задачі, виправляє допущені помилки, робить висновки, але нечітко формулює їх; • характеризує психічні процеси, стани, властивості; • розкриває окремі актуальні питання сучасної психології, пов'язує їх із суміжними дисциплінами; • виявляє теоретичні знання, підкріплює їх прикладами, але відсутня їх інтерпретація; правильно і доцільно використовує термінологію.
С	74-81	Середньо-достатній рівень володіння теоретичним матеріалом та готовності до оперування набутими вміннями й навичками	<p>Студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, проте не має достатніх знань та вмінь для формулювання висновків, допускає суттєві неточності. Розкриває основні питання, а на додаткові відповідає неповно. Ознайомлення з додатковими джерелами не є систематизованим.</p> <p>Студент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • відповідає недостатньо повно та не досить змістовно; • володіє теоретичними знаннями з психології; • орієнтується в системі психологічних понять, але припускається поодиноких суттєвих помилок у їх тлумаченні; • розв'язує типові психологічні вправи й задачі, виправляє допущені помилки, не чітко формулює висновки, • не достатньо повно характеризує психічні процеси, стани, властивості; • має уявлення про актуальні питання сучасної психології, пов'язує їх із суміжними дисциплінами; виявляє теоретичні знання, не підкріплює їх прикладами, і відсутня їх інтерпретація.

D	64-73	Середній рівень володіння теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками	<p>Студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу, уміє використовувати знання в стандартних ситуаціях. Послугується тільки загальним поняттєвим апаратом, у цілому орієнтується в досліджуваному предметі, але розкриваючи основні питання допускає суттєві помилки.</p> <p>Студент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • виявляє поверхневе знання теоретичного матеріалу з психології; • ключові питання з психології розкриваються неповно; • помиляється у визначенні психологічних понять; • з труднощами розпізнає та називає окремі психологічні явища; • з непереборними труднощами наводить елементарні приклади й ознаки психологічних явищ; • фрагментарно характеризує окремі психічні процеси, стани, властивості; • не розкриває актуальних питань з психології; • не користується науковою термінологією; • відсутній творчий підхід у вирішенні завдань; <p>виявляє незнання більшої частини відповіді на питання, непослідовно викладає теоретичний матеріал, не наводить потрібних прикладів, допускає грубі помилки.</p>
E	60-63	Рівень володіння теоретичним матеріалом, практичними вміннями й навичками визначається нижчим за середній.	<p>Домінує репродуктивний виклад інформації; труднощі в проведенні міжпредметних зв'язків навіть з допомогою викладача; знання основної термінології.</p> <p>Студент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • відповідає недостатньо повно; • помиляється у визначенні психологічних понять; • неповно характеризує загальні ознаки психічних процесів, станів, властивостей; • розпізнає окремі психологічні об'єкти; • наводить прості приклади; • не розкриває актуальні питання з психології; <p>не вміє глибоко і переконливо обґрунтовувати свої думки, не наводить потрібних прикладів, викладає матеріал непослідовно і допускає в роботі помилки;</p>

FX	35-59	Низький рівень володіння навчальним матеріалом, студент не спроможний опанувати практичні вміння без додаткових занять з дисципліни	Студент володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно. Робить принципові помилки у відповідях, не може дати обґрунтовані відповіді на всі основні питання викладача, не орієнтується в основних теоретичних і практичних положеннях курсу або не засвоїв окремі розділи курсу. Студент: <ul style="list-style-type: none"> • виявляє незнання теоретичного матеріалу з психології; • ключові питання з психологічних дисциплін розкриває неповно; • з труднощами розпізнає й називає окремі психологічні явища; • з непереборними труднощами наводить елементарні приклади; • не розкриває актуальних питань з психології; • не користується науковою термінологією; • відсутній творчий підхід у вирішенні завдань; • не виконано більш як половину завдання; непослідовно викладає теоретичний матеріал, не наводить потрібних прикладів, допускає грубі помилки;
F	1-34	Низький рівень знань із дисципліни, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни	Низький рівень знань із дисципліни, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни. Студент: <ul style="list-style-type: none"> • не знає теоретичного матеріалу з психології; • не розпізнає і називає окремі психологічні об'єкти; • не наводить елементарних прикладів; • не розкриває актуальних питань з психології; • не користується науковою термінологією; відсутній творчий підхід у вирішенні завдань.

ПИТАННЯ ДО КОМПЛЕКСНИЙ КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ІСПИТ ІЗ ПСИХОЛОГІЇ

Загальна психологія

1. Предмет, завдання, принципи загальної психології.
2. Основні етапи історії розвитку психології як науки.
3. Класифікація методів психологічного дослідження.
4. Увага. Фізіологічні основи уваги.
5. Відчуття. Види та властивості відчуттів.
6. Сприймання. Закони та механізми сприймання.
7. Пам'ять. Процеси та види пам'яті.
8. Мислення. Типи та форми мислення.
9. Уява. Функції та види уяви.
10. Емоції. Теорії та фізіологічні основи емоцій.
11. Мотивація. Структура та основні теорії мотивації.
12. Темперамент. Типи та фізіологічні основи темпераменту.
13. Характер. Формування та риси характеру.
14. Свідомість. Структура та властивості свідомості.
15. Особистість: структура, спрямованість.

Вікова психологія

16. Психічний розвиток: ознаки, чинники, причини нерівномірності.

17. Вікові періодизації: принципи, критерії, зміст, соціальне призначення.
18. Психічний розвиток немовляти.
19. Психічний розвиток у ранньому (першому) дитинстві.
20. Психічний розвиток у пізньому (другому) дитинстві.
21. Психологія дітей молодшого шкільного віку.
22. Психологія дітей підліткового віку.
23. Психологія юнацького віку.
24. Психологічні особливості дорослості. Старіння.

Педагогічна психологія

25. Предмет, завдання, принципи педагогічної психології.
26. Основні етапи розвитку педагогічної психології.
27. Типи навчання. Розвивальні можливості навчання.
28. Розвиток. Зв'язок навчання та розвитку особистості.
29. Мотивація. Роль мотивації в навчальній діяльності.
30. Методи і прийоми виховного впливу.
31. Психологія особистості вчителя і закономірності педагогічної діяльності.

Психологічне консультування з практикумом

32. Предмет, завдання, принципи психологічного консультування.
33. Основні етапи розвитку психологічного консультування.
34. Класифікація методів психологічного консультування.
35. Емпатія. Роль емпатії в консультативному процесі.
36. Етика. Принципи етичної поведінки консультанта.
37. Терапевтичний альянс. Формування та підтримка альянсу.
38. Активне слухання. Техніки та значення активного слухання.
39. Опір. Види та способи роботи з опором клієнта.
40. Переніс. Виявлення та робота з переносом і контрпереносом.
41. Кризове консультування. Особливості роботи в кризових ситуаціях.
42. Запит клієнта. Формування та уточнення консультативного запиту.
43. Гештальт-підхід. Техніки гештальт-консультування.
44. Завершення. Етапи завершення консультативного процесу.
45. Саморефлексія. Методи саморефлексії консультанта.

Патопсихологія

46. Основні етапи розвитку патопсихології як науки.
47. Класифікація методів патопсихологічного дослідження.
48. Порушення мислення. Види та прояви в патопсихології.
49. Патопсихологічні синдроми. Структура та діагностика.

Експериментальна психологія

50. Предмет, завдання, принципи експериментальної психології.
51. Основні етапи розвитку експериментальної психології.
52. Класифікація методів експериментального дослідження.
53. Експеримент. Структура та види психологічного експерименту.
54. Змінні. Типи змінних та їх контроль в експерименті.
55. Валідність. Забезпечення валідності та надійності результатів.
56. Інтерпретація. Принципи аналізу експериментальних даних.

Соціальна психологія

57. Предмет, завдання, принципи соціальної психології.
58. Основні етапи розвитку соціальної психології.

59. Етапи та чинники соціалізації особистості.
60. Соціальний вплив. Види та механізми соціального впливу.
61. Психологія групи: види, структура, динаміка.
62. Стереотипи. Формування та вплив стереотипів на поведінку.
63. Спілкування як соціально-психологічний феномен: типологія та вікові закономірності.

Психодіагностика

64. Діагностика інтелекту.
65. Діагностика волі.
66. Діагностика емоційної сфери особистості.
67. Діагностика професійних схильностей і професійної придатності.
68. Діагностика мотивації.
69. Діагностика рівнів адаптації.
70. Діагностика темпераменту та характеру.
71. Діагностика пізнавальної сфери.

Практикум з психокорекції

72. Основні цілі і завдання психологічної корекції.
73. Принципи психологічної корекції.
74. Компоненти професійної готовності до корекційного впливу.
75. Механізми корекційного впливу.
76. Основні вимоги до складання психокорекційних і корекційно-розвивальних програм. Чинники, що визначають ефективність психокорекційних заходів.
77. Види психокорекції. Основні елементи психокорекційної ситуації.
78. Загальна характеристика етапів психокорекційної роботи.
79. Психологічна корекція як форма психологічної допомоги.
80. Моделі психокорекції (загальна, типова, індивідуальна).
81. Поняття про корекцію життєвої ситуації.
82. Групова психокорекційна робота. Тренінгові, корекційні і терапевтичні групи.
83. Поведінка. Техніки корекції поведінкових порушень.
84. Емоції. Методи корекції емоційної сфери.
85. Ігрова корекція. Використання ігор у роботі з дітьми.

Історія психології

86. Основні етапи розвитку психологічної науки.
87. Внесок З. Фрейда у розвиток психології.
88. Гуманістична психологія К. Роджерса та А. Маслоу.
89. Поведінковий підхід у психології.
90. Українські вчені в історії психології.

Приклад екзаменаційного білету

Форма № Н - 5.04

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

(назва вищого навчального закладу)

Освітній ступінь: Бакалавр

Спеціальність: 053 Психологія

Семестр: 8

Навчальна дисципліна: Комплексний кваліфікаційний іспит із психології

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ №1

1. Предмет, завдання, принципи загальної психології.
2. Основні етапи розвитку психологічного консультування.
3. Порушення мислення. Види та прояви в патопсихології.

Затверджено на засіданні кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту

Протокол № _____ від _____ 2024 р.

Зав. кафедри _____ Павло БІЛЧЕНКО

Екзаменатори _____

_____
_____

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбунова В. В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: навч. посіб. Київ: Професіонал, 2007. 208 с.
2. Ільїна Н. М. Клінічна психологія : навч.посіб. Суми: Університетська книга, 2020.
3. Ільїна Н. М., Мисник С. О. Загальна психологія: теорія та практикум : підручник. Суми: Університетська книга, 2021. 369 с.
4. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2023, 384 с.
5. Максименко С. Д., Носенко Е. Л. Експериментальна психологія: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 360 с.
6. Мельничук О. М. Основи психоконсультації та психокорекції: навч. посіб. Київ: Каравела, 2015. 390 с.
7. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2023, 352 с.
8. Поліщук В. М. Соціальна психологія: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2023, 217 с.
9. Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики: навч.-метод. посіб. Суми: Університетська книга, 2023, 440 с.
10. Психологічна служба в системі освіти: курс лекцій. / Укладач: І. С. Загурська. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. 166 с.
11. Психологічна служба: підручник / В. Г. Панок, А. Г. Обуховська, В. Д. Острова та ін. Київ: Ніка-центр, 2016, 362 с.
12. Психологія: навчальний посібник / Ільїна Н. М. та ін., за заг. ред. Н. М. Ільїної. Суми: Вінніченко М. Д., 2019. 412 с.